

ΓΙΑΤΙ Η ΡΩΣΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ

I. Ο ρωσικός καπιταλισμός

Χτυπητές κοινωνικές διαφορές, μισθολογικές ανισότητες, προνόμια ανάλογα με το είδος δουλειάς και καταμερισμός εργασίας που καταδικάζει τους «χειρώννακτες εργάτες» στην κόλαση του εργοστασίου και εξασφαλίζει για τους διανοούμενους το μονοπώλιο των ανέσεων· μπορεί να πει κανείς ότι όλα αυτά συμβιβάζονται με το σοσιαλισμό, όπως ισχυρίζονται ξεδιάντροπα οι ιθύνοντες του Κομμουνιστικού Κόμματος; Μια βίλα για τον Κοσούγκιν και τρώγλες για τους εργάτες, πύραυλοι στο διάστημα και ουρές μπροστά από το κρεοπωλείο, πυρηνικό οπλοστάσιο και ελλείψεις σε κρέας και δημητριακά: όλα αυτά αποτελούν εποικοδομητικές εικόνες μιας κοινωνίας του μέλλοντος; Δεν αρκεί, ωστόσο, απλά να απαντήσουμε «όχι». Η αστική τάξη έχει ήδη μάθει πώς να εκμεταλλεύεται έντεχνα την απογοήτευση ορισμένων εργατών που έρχονται αντιμέτωποι με τη γυμνή ρωσική πραγματικότητα. Είναι σαν να τους λέει κανείς ότι αφού ο κομμουνισμός δεν προσφέρει τίποτα καλύτερο, γιατί να μην είναι ευχαριστημένοι με τον παλιό καλό δημοκρατικό καπιταλισμό; Αλλά και οι υποστηρικτές των «καινούργιων δρόμων προς το σοσιαλισμό» δεν έχουν να μας πουν τίποτα πραγματικά διαφορετικό: κάθε λαός θα έχει το δικό του σοσιαλισμό που θα παίρνει υπόψη του τις παραδόσεις του και το «επίπεδο του πολιτισμού του»!

Αν εμείς, ως επαναστάτες μαρξιστές, θέλουμε να δείξουμε ότι ο ρωσικός κομμουνισμός είναι κάλπικος, αυτό δεν το κάνουμε με την παραμικρή πρόθεση να προκαλέσουμε μέσω της *αλήθειας* την αποστροφή των εργατών. Αντίθετα, το κάνουμε για να δείξουμε ότι τα ελαττώματα της σημερινής ρωσικής κοινωνίας είναι κοινά με όλα τα υφιστάμενα πολιτικά καθεστώτα, επειδή όλα τους –συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας– είναι *καπιταλιστικά*.

Για να αποφανθεί κανείς για τη Ρωσία, κάνοντας αυτές τις παρατηρήσεις, προϋποθέτει ότι αυτός γνωρίζει τα βασικά χαρακτηριστικά του *σοσιαλισμού*, αλλά ακόμη και αν αυτός τα γνωρίζει, είναι απαραίτητο να γνωρίζει πρώτα τη φύση του *καπιταλισμού*, και είναι αυτό ακριβώς που αγνοούν περισσότερο όλοι αυτοί οι εξυπνάκηδες που αγορεύουν στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση ή γράφουν «σοβαρές επιστημονικές εργασίες» για το ζήτημα αυτό. Γιατί το ζήτημα δεν είναι να διακρίνει κανείς μερικές δευτερεύουσες και επουσιώδεις πλευρές αυτού του τρόπου παραγωγής, αλλά να προσδιορίσει τα βασικά του χαρακτηριστικά για να μπορεί να τον αναγνωρίζει κάτω από όλες τις περιστάσεις. Αυτά τα χαρακτηριστικά μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Στην καπιταλιστική κοινωνία παράγονται *εμπορεύματα*, δηλ. η ανθρώπινη δραστηριότητα είναι αφιερωμένη γενικά στην παραγωγή αντικειμένων που προορίζονται να ανταλλαχθούν για χρήμα, δηλ. *πωλούνται*. Ταυτόχρονα, η μεγάλη μάζα των παραγωγών είναι *στερημένη από τα μέσα παραγωγής* (σε αντίθεση με τον τεχνίτη και τον μικρό αγρότη, που κατέχει τα εργαλεία της δουλειάς του).

Αυτοί οι παραγωγοί, που κατέχουν μονάχα την εργατική τους δύναμη, είναι, συνεπώς, αναγκασμένοι να *πωλούν* αυτό το εμπόρευμα, ανάλογα με τις συνθήκες της σύγχρονης παραγωγής, της εργασίας, της συγκέντρωσης της βιομηχανίας και την παραγωγή υψηλής τεχνολογίας. Κάθε οικονομική συναλλαγή, κάθε αγορά και πώληση, και ειδικά αυτού του ιδιαίτερου

εμπορεύματος που είναι η εργατική δύναμη των εργατών, πραγματοποιείται μέσω του *χρήματος*. Ο καπιταλισμός γεννιέται και αναπτύσσεται σύμφωνα με τη συνδυασμένη χρησιμοποίηση αυτών των παραγόντων.

Η κοινωνική τάξη που στερείται κάθε μέσου παραγωγής και είναι αναγκασμένη να πουλά την εργατική της δύναμη είναι το *προλεταριάτο*. Αυτή η εργατική δύναμη είναι ένα εμπόρευμα που έχει τη «θαυματουργή» ιδιότητα να παράγει μεγαλύτερο πλούτο απ' αυτόν που απαιτείται για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή του. Με άλλα λόγια, σε μια εργάσιμη ημέρα 8 ωρών, ο εργάτης παράγει, ας πούμε, σε 4 ώρες, την αξία του καθημερινού του μισθού, αλλά συνεχίζει να δουλεύει άλλες 4 ώρες για το *κεφάλαιο*.

Η τιμή της εργατικής δύναμης αντιπροσωπεύει τον εργατικό μισθό. Η *διαφορά* ανάμεσα σε αυτόν το μισθό και τη μάζα των αξιών που παράχθηκε παραμένει ιδιοκτησία της τάξης που διατηρεί τον έλεγχο των μέσων παραγωγής: της αστικής τάξης. Αυτή η διαφορά ονομάζεται *υπεραξία* ή *κέρδος* και, με τη σειρά της, ανταλλάσσεται με καινούργια εργατική δύναμη και νέα προϊόντα εργασίας (μηχανές, πρώτες ύλες κτλ.) και μετατρέπεται σε *κεφάλαιο*. Αυτή η διαδικασία, που επαναλαμβάνεται ασταμάτητα, είναι η *συσσώρευση του κεφαλαίου*.

Όλα αυτά τα στοιχεία συνδέονται στενά με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και είναι, συνεπώς, αδιαχώριστα απ' αυτόν. Είναι, επομένως, χοντρό λάθος να θεωρεί κανείς ότι μια κοινωνία είναι άξια του ονόματος «σοσιαλιστική», όταν σ' αυτή υπάρχει τόσο το *χρήμα* –που ανταλλάσσεται με εργατική δύναμη– και ο *μισθός*, μέσω του οποίου οι εργάτες παίρνουν τα αναγκαία προϊόντα για τη συντήρηση του εαυτού τους και της οικογένειάς τους, ενώ η συσσώρευση των αξιών παραμένει ιδιοκτησία των επιχειρήσεων ή του κράτους. Ακριβώς, λοιπόν, μια τέτοια κατάσταση πραγμάτων υπάρχει σήμερα στη Ρωσία.

Στην ΕΣΣΔ είναι δυνατό, με ρούβλια που δανείζει η κρατική τράπεζα, μια ομάδα ατόμων να αγοράσει εργασία και να κρατήσει για τον εαυτό της τη *διαφορά* που υπάρχει ανάμεσα στην αξία που παράχθηκε και το ποσό των μισθών που πληρώθηκε. Αυτή είναι η περίπτωση των προσωρινών ανωνύμων εταιρειών (*joint-stock companies*) που είναι υπεύθυνες για την κατασκευή σπιτιών, δημοσίων κτηρίων και οικοδομημάτων, και με τα κολχόζ, που λογαριάζουν τους οδηγούς τρακτέρ και τους εποχιακούς εργάτες ως *μισθωτούς*, πληρώνοντάς τους σε *μετρητά*. Πράγματι, αυτά τα ίδια τα κολχόζ είναι υποχρεωμένα από τις αρχές, για κάμποσα χρόνια, να ιδρύουν εργοστάσια κονσερβοποιίας και άλλες μεταποιητικές βιομηχανίες, χρησιμοποιώντας, από τη μια μεριά, τα κέρδη από τις επιχειρήσεις τους και, από την άλλη, το σύστημα μισθωτής εργασίας για το προσωπικό των εργοστασίων. Εν τέλει, το ίδιο συμβαίνει και με τις ίδιες τις κρατικές επιχειρήσεις, οι οποίες πληρώνουν τους εργάτες τους σε *χρήμα*, ενθαρρύνοντας και αναπτύσσοντας μισθολογικές διαφορές που σχετίζονται με την εργατική δύναμη, και οι οποίες επενδύουν, δηλ. το κέρδος που πραγματοποιείται *μετατρέπεται σε κεφάλαιο*.

Στη Ρωσία ο εργάτης πληρώνει σε *χρήμα* για όλα τα είδη διατροφής και τα προϊόντα που χρειάζεται και υποφέρει σιωπηρά τις διακυμάνσεις της αγοράς και την κερδοσκοπία που ικανοποιεί τους *ατομικούς* παραγωγούς, δηλαδή κολχόζνικους, που καθώς έχουν το μερίδιό τους στο εισόδημα του κολχόζ, κατέχουν ζώα και προσωπική γη που είναι *ελεύθεροι να την πουλήσουν* σε οποιαδήποτε τιμή μπορούν να πετύχουν.

Τέλος, στην ΕΣΣΔ το χρήμα αποφέρει τόκο. Αυτό πραγματοποιείται μέσω των κρατικών χρεογράφων, που αποφέρουν κέρδη στους μετόχους (όπως γίνεται και στις κλασσικές καπιταλιστικές χώρες), και επίσης με τη μορφή του τόκου που το κράτος αντλεί *δανείζοντας τις δικές του επιχειρήσεις*.

Πώς όλα αυτά διαφέρουν από τις αστικές κοινωνίες τις καπιταλιστικής Δύσης; Στην ΕΣΣΔ όλα λειτουργούν κάτω από το λάβαρο της *αξίας*, η οποία στις σύγχρονες κοινωνίες είναι απλώς μια πηγή *κέρδους, συσσώρευσης κεφαλαίου και εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης*. Στη Ρωσία όλα είναι ανταλλάξιμα με αυτό το καταραμένο χρήμα. Όλα είναι προς πώληση, από τις υπηρεσίες που παρέχουν οι πόρνες έως εκείνες που παρέχουν οι διανοούμενοι, των οποίων το καθήκον συνίσταται στο να πλέκουν το εγκώμιο του εθνικού «σοσιαλισμού» και, γενικώς, στο να φιλούν τα πόδια των ισχυρών.

Παρακάτω θα εξηγήσουμε πώς ένα τέτοιο τσούρμο από κερδοσκόπους, τσανακογλείφτες και παράσιτα μπόρεσε να ξεπροβάλλει μέσα από τα ερείπια της ένδοξης Οκτωβριανής Επανάστασης σε βάρος του αίματος και του ιδρώτα του ρωσικού προλεταριάτου.

Είναι αρκετό, ωστόσο, να υπογραμμίσουμε αυτό το βασικό γεγονός: ο σοσιαλισμός είναι *ασυμβίβαστος* με τις κατηγορίες της καπιταλιστικής οικονομίας, όπως το χρήμα, οι μισθοί, η συσσώρευση και ο καταμερισμός εργασίας.

II. Η Οκτωβριανή Επανάσταση και η ρωσική οικονομία

Τα πρώτα μέτρα που πρέπει να ληφθούν από το προλεταριάτο όταν καταλάβει την εξουσία σε μια αναπτυσσόμενη χώρα είναι αυτά τα οποία στοχεύουν στην εξάλειψη των καπιταλιστικών χαρακτηριστικών της οικονομίας. Στην αστική κοινωνία το βασικό εμπόρευμα, η ίδια η αφετηρία και η βάση του κεφαλαίου είναι *η εργατική δύναμη ως εμπόρευμα*. Η τιμή της εργατικής δύναμης στην αγορά εργασίας εκφράζεται ως μισθός, ο οποίος είναι το χρήμα που ισοδυναμεί με τα προϊόντα που είναι αναγκαία για τη συντήρηση του εργάτη. Ωστόσο, ακόμη και όταν η εργατική δύναμη πληρώνεται σε μια πρέπουσα τιμή που επιτρέπει στον μισθωτό εργάτη να εξασφαλίσει τα μέσα για τις ανάγκες τις δικές του και της οικογένειάς του, η καπιταλιστική επιχείρηση κερδίζει πάντοτε μια υπεραξία από την πώληση των εμπορευμάτων. Αυτή η υπεραξία ή κέρδος, αυτή η αστείρευτη πηγή κεφαλαίου και κύριος μοχλός της συσσώρευσης, αποτελεί την οικονομική βάση της κοινωνικής δύναμης της αστικής τάξης.

Από τη στιγμή που αυτή εγκαθιδρύεται είναι φανερό ότι για να καταστραφεί η καπιταλιστική εκμετάλλευση είναι απαραίτητο να καταστραφεί η θεμελιακή *σχέση* που διαμορφώνει αυτή τη βάση, δηλαδή ο εμπορευματικός χαρακτήρας της εργατικής δύναμης. Αυτό είναι δυνατό μονάχα υπό έναν όρο: την κατάργηση της μορφής πληρωμής που είναι γνωστή ως μισθωτή εργασία. Τα μέσα για την επίτευξή αυτού του σκοπού που προβλέπει ο μαρξισμός είναι το σύστημα των «κουπονιών εργασίας». Αυτό θα το εξετάσουμε λεπτομερώς παρακάτω.

Έχουμε ήδη πει ότι αναφορικά με αυτό το σύστημα ότι, παρά τις σαρκαστικές παρατηρήσεις των «σύγχρονων» φιλισταίων, αυτό δεν είναι ούτε στο ελάχιστο *ουτοπικό*. Αν διαβάσουμε την περιγραφή που κάνει ο Μαρξ

γίνεται αμέσως φανερό ότι αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε χώρες που έχουν πετύχει έναν επαρκή βαθμό οικονομικής και τεχνικής ανάπτυξης. Τον Οκτώβρη του 1917, ωστόσο, αυτό δεν ίσχυε για την προλεταριακή Ρωσία, από τη μία μεριά, γιατί η χώρα ήταν οικονομικά καθυστερημένη και, από την άλλη, εξαιτίας της καταστροφής που προκλήθηκε από τον εμφύλιο πόλεμο κατά των Λευκών και τον αγώνα ενάντια στην εξωτερική επέμβαση.

Όχι μόνο η επαναστατική εξουσία των Μπολσεβίκων δεν μπορούσε να καταπιαστεί αμέσως με το θεμελιακό καθήκον της σοσιαλιστικής επανάστασης, δηλ. την κατάργηση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, αλλά, αντίθετα, έπρεπε πρώτα απ' όλα να τις *αναπτύξει* έτσι ώστε να μπορέσει αργότερα να τις καταργήσει. Το ρωσικό προλεταριάτο έπρεπε να έρθει στην εξουσία κάτω από την ώθηση μιας *αστικής επανάστασης* που η ρωσική αστική τάξη ήταν ανίκανη να την πραγματοποιήσει. Το τίμημα που πλήρωσε το προλεταριάτο ήταν να κουβαλήσει στην πλάτη του το βαρύ φορτίο που *ιστορικά* βάραινε την αστική τάξη: την *πρωταρχική συσσώρευση του κεφαλαίου*.

Αντί το προλεταριάτο να καταργήσει τον καταμερισμό εργασίας, που στηρίζεται στο σύστημα της μισθωτής εργασίας, ήταν απαραίτητο να τον χρησιμοποιήσει με τον καλύτερο τρόπο με τη μορφή που αυτός ήδη υπήρχε στη Ρωσία. Όχι μόνο δεν εξάλειψε την αγορά, που είναι αξεχώριστη από την αμοιβή της εργατικής δύναμης σε χρήμα, αλλά ίσα-ίσα την αναβίωσε. Όχι μόνο δεν ανέλαβε το αδύνατο καθήκον να κοινωνικοποιήσει εκατομμύρια αγροκτήματα, αλλά υποχρεώθηκε να ενθαρρύνει την παραγωγή των μικρών αγροτών ώστε να μπορέσει να θρέψει τις πόλεις. Με δυο λόγια, έπρεπε να εμμένει στη διατήρηση της πολιτικής εξουσίας που θα κατέστρεφε, στο τέλος, την καπιταλιστική οικονομία, ενώ, ταυτόχρονα, ήταν αναγκασμένο από τις περιστάσεις να επιταχύνει την ανάπτυξή της!

Ορισμένοι «εξτρεμιστές» θα θεωρήσουν, εκ των υστέρων, ότι αυτό το διακύβευμα ήταν εξαρχής καταδικασμένο σε αποτυχία. Κάθε απόπειρα για εγκαθίδρυση της προλεταριακής εξουσίας στη ημιφεουδαλική Ρωσία θα μπορούσε μονάχα, όπως λένε, να οδηγήσει τελικά στον *εθνικό καπιταλισμό!* Αγνοούν, όμως, δύο βασικά στοιχεία. Από τη μια μεριά, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε ως αποτέλεσμα να *ωριμάσει* η επανάσταση με κάθε νοητό τρόπο στη Ρωσία, προσφέροντας στο προλεταριάτο μια μοναδική ευκαιρία για να ανατρέψει το συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων σε παγκόσμια κλίμακα εκμεταλλευόμενο την εγγενή αδυναμία της εθνικής αστικής τάξης να πραγματοποιήσει την επανάστασή της. Από την άλλη, μετά την επανάσταση του Οκτώβρη και την κοινωνική κρίση που προκάλεσε ο πόλεμος στη Γερμανία, αυτή η υπόθεση γινόταν δυνατή με μια επανάσταση σε *αυτή* τη χώρα. Σε αυτή την περίπτωση, ο ερχομός του γερμανικού προλεταριάτου στην εξουσία, που θα ανακούφιζε τους μπολσεβίκους από τα οικονομικά τους καθήκοντα, θα τους είχε επιτρέψει να ξεπεράσουν το πρόβλημα της συσσώρευσης του κεφαλαίου χωρίς να διακινδυνεύουν, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, την παλινόρθωση της πολιτικής και κοινωνικής δύναμης του κεφαλαίου.

Για τον Λένιν και για όλους τους μπολσεβίκους -μαζί και τον Στάλιν προτού αυτός διατυπώσει τη θεωρία του «σοσιαλισμού σε μία μόνη χώρα»- ο στόχος της Οκτωβριανής Επανάστασης δεν ήταν με κανέναν τρόπο ο *άμεσος* μετασχηματισμός της ρωσικής οικονομίας με τη σοσιαλιστική έννοια του όρου. Αντιθέτως, χιλιάδες κείμενα και ομιλίες μαρτυρούν ότι η προοπτική όλων των

κομμουνιστών εκείνης της περιόδου ήταν να μετατρέψουν την εξουσία των σοβιέτ σε ένα είδος *προκεχωρημένου προπυργίου* της *παγκόσμιας επαναστατικής πάλης*. Μονάχα αν η επανάσταση πετύχαινε στις πιο αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπου τα πρώτα βασικά σοσιαλιστικά μέτρα μπορούσαν αμέσως να υλοποιηθούν, θα ήταν δυνατό να νοηθεί η βαθμιαία πραγματοποίησή τους στη Ρωσία. Ο Λένιν το τόνισε αυτό σταθερά με τη ρήση του: «Χωρίς νικηφόρα επανάσταση στη Γερμανία δεν μπορεί να υπάρξει σοσιαλισμός στη Ρωσία!». Για να επισπεύσει αυτή τη νίκη και να συγκεντρώσει εκεί όλες τις δυνάμεις του διεθνούς προλεταριάτου, και έτσι να απελευθερώσει τη σοβιετική εξουσία από το *βαρύ καθήκον* να πρέπει να ανασυγκροτήσει τη ρωσική βιομηχανική παραγωγή, ήταν έτοιμος να εκμισθώσει στο ξένο κεφάλαιο τις σημαντικότερες επιχειρήσεις! Αυτό, ασφαλώς, δίνει μια εντελώς διαφορετική εντύπωση από την εικόνα ενός *πατριώτη* Λένιν η οποία πλασάρεται στις μέρες μας! Οι ανησυχίες του Λένιν πόρρω απέχουν από όσους μετέπειτα ισχυρίστηκαν ότι έχουν «πραγματοποιήσει» το σοσιαλισμό στη χώρα τους.

Η ιστορία, παρ' όλα αυτά, δεν προχώρησε σύμφωνα με τις προσδοκίες αυτής της γενιάς των πολιτικών γιγάντων. Η Κομμούνα του Βερολίνου του 1919 συντρίφτηκε και οι εργατικές εξεγέρσεις στην Κεντρική Ευρώπη ηττήθηκαν. Αυτές ακριβώς οι αλληπάλληλες ήττες της παγκόσμιας επανάστασης ανάγκασαν τους μπολσεβίκους να υιοθετήσουν μια σειρά οικονομικών μέτρων, τα οποία ο σταλινισμός αργότερα θα τα ονομάσει «σοσιαλισμό», αλλά τα οποία, στην πραγματικότητα, δεν είχαν καμία απολύτως σχέση με αυτόν. Όντως, μέτρα όπως η εργατική διοίκηση των εργοστασίων που τα εγκατέλειψαν οι ιδιοκτήτες τους, η αποκατάσταση, σε έναν ορισμένο βαθμό, του εσωτερικού εμπορίου, ο βιομηχανικός σχεδιασμός και η αντικατάσταση των υποχρεωτικών επιτάξεων στα σιτηρά με το φόρο σε είδος, όλα αυτά δεν ήταν παρά απλώς οικονομικά *μέτρα ανακούφισης* απέναντι στη φτώχεια και την υποπαραγωγή. Ήταν *προσωρινά μέτρα εν όψει* της ανάκαμψης της παγκόσμιας πάλης του προλεταριάτου και κανένας επαναστάτης εκείνης της περιόδου, αντάξιος του ονόματός του, δεν σκέφτηκε να καταδικάσει τέτοιου είδους μέτρα.

Η εξασθένηση και η ήττα της διεθνούς πάλης ήταν απαραίτητες για να διαπραχθεί η μεγαλύτερη απάτη στη σύγχρονη ιστορία. Γιατί έγινε σκόπιμο όλοι αυτοί που παρέμειναν πιστοί στις θέσεις του Λένιν, τόσο στη Ρωσία όσο και οπουδήποτε αλλού, να σφαγιαστούν ή να απελαθούν. Έτσι χρίστηκε «σοσιαλιστικό» το πιο καθυστερημένο και βάρβαρο σύστημα εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης.

Ο σοσιαλισμός καταργεί την ιεραρχία των αμοιβών. Οι μπολσεβίκοι ήθελαν να πετύχουν την άνοδο της παραγωγικότητας της εργασίας με κίνητρο τους υψηλούς μισθούς. Ο σοσιαλισμός μειώνει τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας. Η σοβιετική εξουσία την αύξησε. Ο σοσιαλισμός εξαλείφει τόσο το χρήμα όσο και την αγορά. Οι Ρώσοι κομμουνιστές απελευθέρωσαν το εσωτερικό εμπόριο. Το προλεταριακό κράτος έπρεπε να συσσωρεύσει κεφάλαιο προκειμένου να ανακατασκευάσει τα κατεστραμμένα μέσα παραγωγής και να φτιάξει καινούργια. Με άλλα λόγια, το ρωσικό προλεταριάτο είχε την πολιτική εξουσία, αλλά *οικονομικά* εξαντλούνταν προκειμένου να *κρατήσει στη ζωή* μια καθυστερημένη χώρα που βρισκόταν αιώνες πίσω.

Οι μπολσεβίκοι, ωστόσο, είχαν πλήρη επίγνωση αυτών των αναγκαιοτήτων και αυτής της αντίφασης. Ήταν βέβαιοι ότι μονάχα ένας δεσμός υπάρχει

ανάμεσα στο ρωσικό προλεταριάτο και το σοσιαλισμό: η *Κομμουνιστική Διεθνής*, που εστίαζε ολοκληρωτικά στην προλεταριακή πάλη στην Ευρώπη, καθώς και στην Ασία.

III. Απομόνωση και ήττα του ρωσικού προλεταριάτου

Μονάχα η νίκη του προλεταριάτου στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες μπορούσε να βοηθήσει στον περιορισμό της φτώχειας και των δεινών της Σοβιετικής Ρωσίας και να αποφύγει τους κοινωνικούς κινδύνους που ενείχε η ανασυγκρότηση της οικονομίας. Ο Λένιν ούτε είπε ούτε έγραψε ποτέ ότι ήταν δυνατή η «πραγματοποίηση του σοσιαλισμού» στην καθυστερημένη Ρωσία. Βασιζόταν στο θρίαμβο της εργατικής επανάστασης πρώτα στη Γερμανία και την Κεντρική Ευρώπη και, κατόπιν, στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Αγγλία. Μόνο με αυτή την επανάσταση και αυτή η επανάσταση μονάχα μπορούσε να εξασφαλίσει τη δυνατότητα της Ρωσίας *στο μέλλον να κάνει τα πρώτα της βήματα* προς το σοσιαλισμό.

Όταν ο Στάλιν και το στενό του περιβάλλον ήρθαν στην εξουσία και θέσπισαν, ως αν βασιλικό διάταγμα, ότι ο σοσιαλισμός ήταν εφικτός *στην ίδια τη Ρωσία*, αναίρεσαν ντε φάκτο την προοπτική του Λένιν και των μπολσεβίκων. Διέρρηξαν το μοναδικό δεσμό που συνέδεε το ρωσικό προλεταριάτο με έναν σοσιαλισμό εφικτό στο μέλλον: *το δεσμό του ρωσικού κόμματος με την ευρωπαϊκή κομμουνιστική επανάσταση*.

Οι σχέσεις παραγωγής στη Ρωσία εκείνης της εποχής –όπου αυτές μπορούσαν να βρίσκονται πέρα από αρχαϊκό στάδιο της μικρής παραγωγής και της φυσικής οικονομίας– είχαν μονάχα *αστική* βάση. Σε αυτή τη βάση μπορούσε να αναπτυχθεί μονάχα ένα κοινωνικό στρώμα που ήταν πρόθυμο να εδραιώσει πολιτικά τα οικονομικά του οφέλη και ήταν *εχθρικό* προς το σοσιαλισμό. Αυτό το στρώμα ήταν ειδικά οι μαγαζάτορες και οι μικροί ατομικοί καπιταλιστές που είχαν αποκτήσει σημαντική ελευθερία δράσης με τη ΝΕΠ και η τεράστια αγροτική μάζα, που είχε γίνει άκρως συντηρητική από τότε που απέκτησε γη μετά την εργατική επανάσταση.

Αν η επανάσταση είχε πετύχει στη Γερμανία, η σοβιετική εξουσία θα μπορούσε να υπομείνει τις παραχωρήσεις που είχε ήδη κάνει στον ιδιωτικό καπιταλισμό και τη ρωσική αγροτιά και να ξεπεράσει όλες τις κοινωνικές συνέπειες. Αλλά για να εγκαταλείψει την ευρωπαϊκή επανάσταση ο Στάλιν επρόκειτο να αφήσει ανεξέλεγκτες τις καπιταλιστικές σχέσεις στη Ρωσία και να φέρει σε πλεονεκτική θέση όλες τις τάξεις που θα ήταν αυτές που θα ωφελούνταν από αυτήν απέναντι στο προλεταριάτο. Αυτό το τμήμα του προλεταριάτου που αποτελούσε μια πολύ μικρή μειοψηφία, το οποίο αποδεκατίστηκε από τον πόλεμο κατά των Λευκών και επιφορτίστηκε με το βαρύ καθήκον της παραγωγής, είχε μονάχα ένα όπλο κατά των κερδοσκόπων και κατά της πλεονεξίας των αγροτών: το σφυρί του σοβιετικού κράτους. Αυτό το κράτος, ωστόσο, μπορούσε να παραμείνει προλεταριακό μονάχα εφόσον ενωνόταν με το διεθνές προλεταριάτο ενάντια στα αντιδραστικά στρώματα μέσα στη Ρωσία. Το να αποφανθούμε ότι η Ρωσία θα πραγματοποιούσε το «δικό της» σοσιαλισμό ολομόναχη, σήμαινε ότι εγκαταλείπουμε το ρωσικό προλεταριάτο στην τεράστια πίεση των μη-προλεταριακών τάξεων και απαλλάσσουμε το ρωσικό καπιταλισμό από όλους τους ελέγχους και τους περιορισμούς. Επιπλέον, αυτό θα μετέβαλε το ρωσικό κράτος σε ένα

συνηθισμένο κράτος· ένα συνηθισμένο κράτος που προσπαθεί να μετατρέψει τη Ρωσία σε ένα μεγάλο αστικό έθνος το συντομότερο δυνατόν.

Αυτό ήταν το αληθινό νόημα της «αποφασιστικής καμπής» του Στάλιν και της φόρμουλάς του περί «οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα». Βαπτίζοντας τον καθαρό καπιταλισμό σε «σοσιαλιστικό», παζαρεύοντας με την αντιδραστική μάζα της ρωσικής αγροτιάς, καταδιώκοντας και σφάζοντας όλους τους επαναστάτες που παρέμειναν πιστοί στις προοπτικές του Λένιν και στα συμφέροντα του ρωσικού και του διεθνούς προλεταριάτου, ο Στάλιν ήταν ο δημιουργός μιας πραγματικής *αντεπανάστασης*. Ωστόσο, παρ' όλο που αυτό το κατόρθωσε μέσω της ωμής βίας ενός απόλυτου δεσπότη, δεν ήταν ο ίδιος αυτός που την εγκαινίασε αλλά το *όργανο* που την πραγματοποίησε.

Μετά τη συντριβή των ένοπλων εξεγέρσεων και τα καταστροφικά τακτικά λάθη της Διεθνούς, μετά τους αγροτικούς ξεσηκωμούς και το λιμό στη Ρωσία –μια ήττα τόσο σε εγχώριο όσο και στο διεθνές επίπεδο– έγινε φανερό, γύρω στα 1924, ότι η κομμουνιστική επανάσταση στην Ευρώπη αναβάλλεται επ' αόριστον. Από εκείνη τη στιγμή, άρχισε μια τρομερή περίοδος *μάχης* του ρωσικού προλεταριάτου με τις άλλες τάξεις. Αυτές οι άλλες τάξεις, που προς στιγμήν κινήθηκαν με ενθουσιασμό προς στην επανάσταση κατά του τσάρου, φιλοδοξούσαν από τότε και στο εξής να απολαύσουν τις κατακτήσεις τους με τον *αστικό* τρόπο, δηλ. εγκατέλειψαν την επαναστατική προοπτική για να εγκαθιδρύσουν «καλές σχέσεις» με τις καπιταλιστικές χώρες. Ο Στάλιν δεν ήταν παρά το φερέφωνο και αυτός που ικανοποίησε αυτές τις φιλοδοξίες.

Αλλά όταν λέμε «ρωσικό προλεταριάτο», δεν εννοούμε τις ίδιες τις εργατικές μάζες, που πληττόμενες από την ανεργία και την πείνα, είχαν απολέσει όλες τους τις δυνάμεις ύστερα από την τεράστια προσπάθεια που κατέβαλλαν και τις τρομερές θυσίες που έκαναν και είχαν χάσει τον πολιτικό τους αυθορμητισμό. Αναφερόμαστε στο Μπολσεβίκικο Κόμμα, το οποίο συμπύκνωνε και συγκέντρωνε τον ανώτατο βαθμό της επαναστατικής βούλησης μιας γενιάς στην οποία *η ιστορία έπαψε πλέον να ανταποκρίνεται*. Πρέπει να τονίσουμε ότι η οικονομική κατάσταση μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου ήταν τόσο τρομερή ώστε ο πληθυσμός επιθυμούσε *με οποιοδήποτε κόστος* την επιστροφή στην ασφάλεια, το ψωμί και τη δουλειά. Σε όλες τις περιόδους επαναστατικής άμπωτης αυτό που θριαμβεύει δεν είναι η επαναστατική συνείδηση, αλλά η πιο φτηνή δημαγωγία. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες ήταν πολύ εύκολο για μερικούς αδίστακτους πολιτικούς να υποστηρίξουν μπροστά στις πεινασμένες μάζες την ανάγκη συμβιβασμού με την καπιταλιστική Δύση και να στιγματίσουν ως *πρωτοβουλία τυχοδιωκτών* την ανυποχώρητη αποφασιστικότητα της μπολσεβίκικης μειοψηφίας που ακολουθούσε τη «γραμμή του Λένιν», η οποία συνίστατο στην ολοκληρωτική υπαγωγή της ρωσικής πολιτικής στη γενική στρατηγική της διεθνούς κομμουνιστικής επανάστασης. Ο Στάλιν, ωστόσο –μπροστά στον οποίο οι πιο εκλεπτυσμένοι δυτικοί διανοούμενοι ενέδωσαν σαν πόρνες της χαμηλότερης υποστάθμης– *δεν πήρε ποτέ ο ίδιος την πρωτοβουλία*, αφήνοντας σε άλλους το υπεράνθρωπο και, μακροπρόθεσμα, αδύνατο καθήκον του συμβιβασμού των απαραίτητων καπιταλιστικών οικονομικών δομών με τη διατήρηση της προλεταριακής εξουσίας.

Μια τέτοια στάση τον έκανε διαθέσιμο για τη ματαίωση των προοπτικών και του *λόγου ύπαρξης* του μπολσεβικισμού.

Αυτή η ματαίωση απαιτούσε, ασφαλώς, ένα λουτρό αίματος, αλλά αυτό που προκαλεί σύγχυση στους ιστορικούς που βλέπουν με συμπάθεια τη

Ρωσική Επανάσταση είναι ότι αυτή πραγματοποιήθηκε στο *εσωτερικό του Μπολσεβίικου Κόμματος*, σαν να ήταν μια υπόθεση αγώνα για την ηγεσία ή ένας οικογενειακός καυγάς και όχι μια σύγκρουση ανάμεσα σε δύο διαμετρικά αντίθετες ιστορικές προοπτικές. Αυτό το «μυστήριο» θα εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

IV. Η σταλινική αντεπανάσταση

Αυτή η απάτη συγκαλύπτει ένα από τα πιο παρεξηγημένα γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας. Όχι μόνο η πραγματική αντίληψη της Οκτωβριανής Επανάστασης παραμένει θαμμένη κάτω από πολιτικές και θεωρητικές διαστρεβλώσεις εδώ και μισό αιώνα, αλλά έφθασε να αποτελεί για αυτούς που έχουν πράγματι κατορθώσει να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα μια τόσο απίστευτη ύβρη προς το ρυθμό της ιστορίας, μια τέτοια υπεράνθρωπη φιλοδοξία, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή στη Ρωσία, ώστε τους φαίνεται δύσκολο να το πιστέψουν. Όπως δεν θα πάψουμε ποτέ να επαναλαμβάνουμε, το κλειδί για μια σοσιαλιστική λύση βρισκόταν *έξω από τη Ρωσία*.

Στη Ρωσία της δεκαετίας του '20 ο διπλός χαρακτήρας της επανάστασης δεν μπορούσε να διατηρηθεί επ' αόριστον, επειδή η οικονομική ανάπτυξη που απαιτούσε την ολοκλήρωση της αστικής επανάστασης δεν θα μπορούσε παρά να υπονομεύσει και, τελικά, να συντρίψει την καθαρή πολιτική νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης.

Πράγματι, στο εσωτερικό της Ρωσίας οτιδήποτε προερχόταν από την *εθνική οικονομική αναγκαιότητα*, οτιδήποτε εξέφραζε τα ρωσικά οικονομικά συμφέροντα αποτελούσε έναν ηθικό κίνδυνο για τον κομμουνισμό και κάθε νοητή εσωτερική κοινωνική στρατηγική για τη Ρωσία, η οποία εξαρτιόταν από την κατάσταση της διεθνούς επανάστασης, απέκρυπτε το μοιραίο κίνδυνο για το ρωσικό προλεταριάτο.

Χάρη στην καταστροφή της φεουδαλικής έγγειας ιδιοκτησίας, η αστική αγροτιά απέκτησε μια σημαντική οικονομική και κοινωνική επιρροή. Αγόραζε τη γη από τους φτωχούς αγρότες και ύστερα τους τη νοίκιαζε. Απασχολούσε παράνομα μισθωτή εργασία και έφθασε μέχρι το σημείο να κατέχει το μονοπώλιο των σιτηρών και να διακόψει την τροφοδοσία των πόλεων. Στην κυβέρνηση, όπου δεκάδες χιλιάδες μαχητικοί κομμουνιστές είχαν μεταμορφωθεί σε αξιωματούχους, αναπτύχθηκε ένας γραφειοκρατικός μηχανισμός που σύνθημά του ήταν «διακυβέρνηση για τη διακυβέρνηση» και «κράτος χάριν του κράτους». Σε μια χώρα όπου η πείνα έκανε θραύση, το να έχει κανείς δουλειά ή στέγη αποτελούσε προνόμιο. Τελικά, μετά το 1923, το να υποστηρίζει κανείς μια γνήσια κομμουνιστική γνώμη αποτελούσε ηρωική πράξη.

Αλλά γιατί συγκεκριμένα μετά το 1923; Ασφαλώς, αυτό που αναφέρουμε ως σταλινική αντεπανάσταση ήταν η κορύφωση μιας διαδικασίας που καλύπτει μια περίοδο αρκετών ετών και είναι δύσκολο να εξακριβώσουμε την «αποφασιστική στιγμή». Όμως, το 1923 δεν αποτελεί ένα αυθαίρετο σημείο αναφοράς, γιατί σηματοδοτεί την οριστική ήττα της Γερμανικής Επανάστασης. Με αυτήν χάθηκε η τελευταία ευκαιρία άμεσης επέκτασης του κομμουνισμού στην Ευρώπη. Η συγκλονιστική σημασία αυτού του γεγονότος ήταν τόσο καλά κατανοητή ώστε μέσα στο ρωσικό κόμμα τα νέα προκάλεσαν αυτοκτονίες.

Αυτή είναι, επίσης, η χρονιά που αποκαλύφθηκε η καταστροφική κατάσταση της ρωσικής παραγωγής με την κρίση της «ψαλίδας». Έτσι, η αυξανόμενη απόκλιση ανάμεσα στην καμπύλη των αγροτικών και στην καμπύλη των βιομηχανικών προϊόντων, σύμφωνα με το διάγραμμα που παρουσίασε ο Τρότσκι στο 12^ο συνέδριο του κόμματος, έθεσε ένα σοβαρό πρόβλημα οικονομικού προσανατολισμού και κοινωνικής στρατηγικής. Πρέπει να ενισχυθεί αμέσως η βαριά βιομηχανία ή, αντίθετα, θα έπρεπε να εξακολουθήσει η πολιτική της φοροαπαλλαγής υπέρ της αγροτιάς σε βάρος της βαριάς βιομηχανίας; Το ζήτημα παρέμεινε άλυτο, αλλά η κατάσταση εξακολουθούσε να χειροτερεύει με 1.250.000 ανέργους.

Επιπρόσθετα, το 1923, ο Λένιν έπαθε την τρίτη κρίση αρτηριοσκλήρωσης που τον οδήγησε στο θάνατο τον Ιανουάριο του 1924. Αλλά αυτός είχε προηγουμένως καταδικάσει, σε αυτό που θεωρείται ως η πολιτική του διαθήκη, «τις ισχυρές δυνάμεις που βγάζουν το σοβιετικό κράτος από την πορεία του». Είχε, επίσης, έρθει σε *ρήξη με τον Στάλιν*, για τον οποίο έλεγε ότι ενσάρκωνε «ένα μηχανισμό, που ουσιαστικά είναι *πέρα για πέρα ξένος* προς εμάς και αποτελεί ένα αστικό και τσαρικό μίγμα». ¹ Το 1923 ήταν, επίσης, η χρονιά που εξυφάνθηκε η πρώτη σκευωρία κατά του Τρότσκι στη διάρκεια της ασθένειας του Λένιν, εν μέρει εξαιτίας -αξίζει να το πούμε- της τύφλωσης των «παλιών μπολσεβίκων» τους οποίους μεταχειρίστηκε επιδέξια ο Στάλιν. Διαδόθηκαν τώρα οι *πρώτες συκοφαντίες* κατά του οργανωτή του Κόκκινου Στρατού, οι οποίες θα φθάσουν μέχρι το πλήθος των αισχρών και γελοίων κατηγοριών τις οποίες ο συρφετός των άλλων σταλινικών εταίρων –μαζί με τον πρώην σεβαστό Χρουτσώφ- εξακολουθούν να χρησιμοποιούν και σήμερα ως σημεία της ιστορικής τους αναφοράς. Οι καλύτεροι *συμμαχητές* του Λένιν θα το καταλάβαιναν μόλις δύο χρόνια αργότερα ότι ο αληθινός εχθρός της επανάστασης ήταν το «ξένο σώμα» μέσα στο Μπολσεβίκικο Κόμμα, το οποίο η ιστορία προόριζε, κατά την πάροδο των επόμενων δέκα ετών, να γίνει εκείνος που το εξολόθρευσε.

Παρατηρώντας τις μάταιες προσπάθειες και τις αναρίθμητες μεταστροφές της αντιπολίτευσης που ανασυντάχθηκε γύρω από τον Τρότσκι ενάντια στην παντοδύναμη κλίκα του Στάλιν, μπορούμε σήμερα να δούμε πόσο αδύναμα και επισφαλής ήταν τα *αυστηρώς ρωσικά* θεμέλια της μεγάλης προοπτικής του Λένιν, κρίνοντας ότι η Δύση (την οποία η επανάσταση στη Ρωσία, σύμφωνα με τον Μαρξ, έπρεπε να «τραντάξει») δεν ήταν σε θέση να απαντήσει σθεναρά στο κάλεσμα.

Στις κρίσιμες στιγμές υπήρχαν μόνο *μερικές εκατοντάδες* γνήσιοι κομμουνιστές που αντιμετώπισαν θαρραλέα περί το ένα εκατομμύριο νέα, γενικώς άπειρα στοιχεία που μπήκαν *μαζικά* στο Μπολσεβίκικο Κόμμα από τον Στάλιν για να υποστηρίξουν την πολιτική της ματαίωσης της παγκόσμιας επανάστασης. Μια τέτοια δυσαναλογία δυνάμεων δεν μπορεί να εξηγηθεί, εάν δεν ληφθεί υπόψη ένα βασικό ζήτημα της Οκτωβριανής Επανάστασης: ότι πέρα από τα καθαρά αστικά καθήκοντα της επανάστασης, το «ρωσικό έθνος», δηλαδή όλες οι τάξεις εκτός από την εξαιρετικά μικρή προλεταριακή μειοψηφία, δεν αντιπροσώπευαν τίποτε άλλο παρά ένα εμπόδιο στον αγώνα για το σοσιαλισμό. Αυτό είναι το ουσιαστικό στοιχείο που είτε αγνοούν είτε υποτιμούν όλοι οι *δημοκρατικοί επικριτές* του σταλινισμού που σωστά

¹B. Ι. Λένιν, *Σχετικά με το ζήτημα των εθνοτήτων ή της «αυτονόμησης»*, Άπαντα, τόμος 45, σ. 357, εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή» (οι υπογραμμίσεις δικές μας).

αντιπαραθέτουν την επιστημονική εντιμότητα του Λένιν στις ωμές πολιτικές θηριωδίες του Στάλιν, αλλά δεν πάνε πέρα από αυτό που αποτελεί απλώς τη φαινομενολογία μιας κολοσσιαίας ιστορικής και κοινωνικής δύναμης, δηλ. του ρωσικού καπιταλισμού. Ένα πολιτικό κόμμα που δημιουργήθηκε για να εγκαινιάσει το σοσιαλισμό θεωρήθηκε εύλογα ως το πιο άμεσο εμπόδιο που έπρεπε ξεπεραστεί και ο *ρωσικός καπιταλισμός* αναγκάστηκε να σπάσει τη σπονδυλική του στήλη, αφαιρώντας του όλο το κοινωνικό περιεχόμενο.

Θα εξηγήσουμε εδώ εν συντομία πώς αυτό πραγματοποιήθηκε. Αφού παραπέμψουμε τον αναγνώστη στη μελέτη μας με τίτλο «Απολογισμός μιας επανάστασης» (*Bilan d' une Révolution*), θα περιοριστούμε στην περιγραφή των βασικών πολιτικών του χαρακτηριστικών.

Στη διάρκεια των εσωτερικών αγώνων που προηγήθηκαν της οριστικής νίκης του σταλινισμού, το 1929-30, κανένα από τα οικονομικά μέτρα πάνω στα οποία πραγματοποιήθηκε η σύγκρουση των κομματικών φραξιών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκεται έξω από το πλαίσιο των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής· κανένα από αυτά δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτοδίκαια ως *σοσιαλιστικό*. Στη γλαφυρά διατυπωμένη ως κρίση της «ψαλίδας» το πρόβλημα εξακολουθούσε να επιδεινώνεται με όλες τις συνακόλουθες οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες, με όλες τις αντίστοιχες επιπτώσεις στην κατάσταση της βιομηχανικής παραγωγής και στο συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων. Η Αριστερά του Τρότσκι υποστήριζε την αρχή της προκαταρκτικής εκβιομηχάνισης ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη της γεωργίας, εγκρίνοντας, ταυτόχρονα, τη συμμαχία με τη *φτωχή* αγροτιά. Η Δεξιά του Μπουχάριν (αν και οι *ονομασίες* αναφέρονται μόνο ως σημεία αναφοράς) υπολόγιζε στον πλουτισμό του *μεσαίου* αγρότη και στην αύξηση του επιχειρηματικού του κεφαλαίου, το οποίο, στο τέλος, θα δημευόταν. Το Κέντρο, του Στάλιν δεν έχει καμία θέση και αρκούσαν να κλέβει πότε από την Αριστερά και πότε από τη Δεξιά καθετί που του επέτρεπε να διατηρεί τα ηνία του κράτους και, γι' αυτό το λόγο, οι πολεμικές του δεν επιδεικνύουν έναν *ξεκάθαρο* διαχωρισμό ανάμεσα σε επαναστάτες και αντεπαναστάτες. Έτσι, το σταλινικό Κέντρο, που κατόρθωσε να χρησιμοποιήσει κάθε παλιό μέτρο που ενέπνεε είτε η «Αριστερά» είτε η «Δεξιά» είχε, σε τελική ανάλυση, έναν και μοναδικό ρόλο: τη διάσωση και την ισχυροποίηση του *ρωσικού* κράτους. Το να βάζει κανείς τη διττή επανάσταση σε ένα αντιφουδαλικό και, συνεπώς, καπιταλιστικό χρονοντούλαπο είναι τελείως αντικομμουνιστικό.

Παραμένοντας πιστή στον Λένιν τόσο η Δεξιά όσο και η Αριστερά ήξεραν ότι όλα, στο τέλος, εξαρτώνται από τη διεθνή επανάσταση, ότι το ζήτημα ήταν *κρατήσουν* έως ότου αυτή θριαμβεύσει και αν υπάρχουν σφοδρές διαμάχες μεταξύ τους, αυτό οφείλεται στην *αποτελεσματικότητα* των μέτρων που πρότειναν για αυτό το σκοπό. Το Κέντρο, ωστόσο, ήταν απασχολημένο με άλλα πράγματα. Είχε ήδη εγκαταλείψει τη διεθνή επανάσταση και, συνεπώς, είχε πλέον μονάχα έναν πολιτικό στόχο: να εξοντώσει αυτούς που ακόμη την υποστήριζαν. Ο τρόπος με τον οποίο ο Στάλιν τελικά θριάμβευσε το δείχνει αυτό ξεκάθαρα. Πρώτα απ' όλα υποστήριξε τη Δεξιά, από την οποία υιοθέτησε το πρόγραμμα της υποστήριξης του μεσαίου αγρότη, ενώ στο μεταξύ έλουζε τον Τρότσκι με ύβρεις και τον κατηγορούσε ότι σαμποτάρει την αλάθητη «λενινιστική» συμμαχία αγροτιάς και προλεταριάτου. Στη συνέχεια, μπροστά στην αποτυχία αυτής της πολιτικής και του πανικού που προκλήθηκε από την απειλή των κουλάκων, απέπεμψε τη Δεξιά και άρχισε να ρίχνει λάσπη στον Μπουχάριν τον οποίο άδικα κατηγόρησε ότι εκφράζει τα

συμφέροντα της αγροτικής αστικής τάξης. Ο ελιγμός πέτυχε τόσο καλά ώστε ο Μπουχάριν όταν επιχείρησε μια επαναπροσέγγιση με τον Τρότσκι δεν κατάφερε να τον πείσει ότι η Δεξιά είναι *μαρξιστική*, ενώ το Κέντρο δεν είναι. Στην πραγματικότητα, ορισμένοι υποστηρικτές του Τρότσκι, όταν ο Στάλιν δανείστηκε κάποιες από τις θέσεις τους, αυτό το θεώρησαν ως ένα βήμα του Κέντρου προς τα αριστερά.

Περιττό να λεχθεί ότι αυτή η «φυσική» διαπάλη που πραγματοποιήθηκε εντός της ηγεσίας του κόμματος και του κράτους είναι απλώς η έκφραση της υπόγειας επίθεσης που αναφέραμε παραπάνω, αλλά δείχνει πόσο αναγκαία ήταν γι' αυτό μια δραστική μεταστροφή στο πολιτικό επίπεδο προκειμένου να θριαμβεύσει. Στο μεταξύ, στο οικονομικό επίπεδο δεν ήταν τόσο απαραίτητο να προχωρήσει με τον ίδιο τρόπο, αφού καμία από τις λύσεις της Αριστεράς και της Δεξιάς δεν ήταν σοσιαλιστική. Η λύση του Στάλιν δεν ήταν ακόμη περισσότερο τέτοια, παρ' όλο που φαίνεται από τη βίαιη κολεκτιβοποίηση ότι την εμπνεύστηκε από τη θέση του Τρότσκι. Η εξήγηση αυτού του παράδοξου βρίσκεται στο γεγονός ότι, στην πραγματικότητα, καμία *ρωσική* λύση δεν μπορούσε να επιφέρει, ακόμα και μακροπρόθεσμα, την πραγματοποίηση του κομμουνισμού αν η έχανε η παγκόσμια επανάσταση.

Οι υπεράνθρωπες προσπάθειες αυτών που έκαναν κομμάτια ο ένας τον άλλον αναφορικά με τα μέσα *αποτροπής* αυτής της σκληρής ιστορικής πραγματικότητας κρύβουν τη θέα του *κοινού εχθρού*, τον οποίο ο Μπουχάριν αναγνώρισε ίσως μονάχα τη στιγμή που αισθάνθηκε στο λαιμό του το κρύο όπλο της εκτέλεσής του.

Το γεγονός ότι ο εχθρός της *κοινωνικής* επανάστασης μπορούσε να είναι μια ομάδα κοινών δολοφόνων αποδεικνύει ότι αν και απομονωμένος από την προσδοκώμενη υποστήριξη του διεθνούς προλεταριάτου ο *σοσιαλιστικός* χαρακτήρας του Οκτώβρη του 1917 *αναγόταν* στη ίδια τη βούληση ενός κόμματος, δηλ. *μιας ομάδας ανθρώπων*, η οποία, επιπλέον, ήταν εξασθενημένη από το βάρος γεγονότων που στρέφονταν εναντίον της. Η εξόντωση των επαναστατών είναι εντελώς επιβεβλημένη για κάθε αντεπανάσταση.

V. Σοσιαλισμός και κρατικός καπιταλισμός

Λόγω της πολύ μεγάλης πολυπλοκότητας αυτής της ταραγμένης ιστορικής περιόδου φαίνεται απαραίτητο να προσπαθήσουμε να αποδείξουμε πρώτα-πρώτα με μια γενική εξέταση ότι υπήρχε μια αναγκαία και ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα στα ρωσικά οικονομικά και πολιτικά προβλήματα, στην εσωτερική πολιτική και στο διεθνή ρόλο που είχαν αναθέσει οι κομμουνιστές στην επανάστασή τους. Έτσι, αφού ασχολούμαστε μ' ένα ζήτημα που καμία πλευρά του δεν μπορεί να εξεταστεί απομονωμένη από την άλλη, έχουμε αντιστρέψει τη συνηθισμένη διδακτική μέθοδο που προχωρά από το *ειδικό* προς το *γενικό*. Κατά συνέπεια, πρέπει να εξετάσουμε διεξοδικά τη σημασία της πάλης που, από το 1923, πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στις δύο φράξιες που βρίσκονταν στην ηγεσία του Μπολσεβίκικου Κόμματος. Δεν αντιπαραθέτουμε εδώ οικονομικές λύσεις όπου η μια είναι σοσιαλιστική και η άλλη όχι, αλλά διαφορετικούς τρόπους για τη διατήρηση της εξουσίας εν αναμονή της παγκόσμιας επανάστασης. Έχει σημασία το ότι αναπτύσσουμε

αυτό το καίριο ζήτημα διεξοδικά προκειμένου να σκιαγραφήσουμε την εξέλιξη της ρωσικής οικονομίας έως τη σημερινή της κατάσταση.

Πρέπει να επαναλάβουμε ότι από τα πρώτα χρόνια της επανάστασης η μπολσεβίκικη οικονομική πολιτική υπονομεύεται από μια αντίφαση που τελικά θα φθάσει στο οριστικό της τέλος και που οι κομμουνιστές στη Ρωσία και σε ολόκληρο τον κόσμο –μέχρι την αποφασιστική καμπή που σηματοδοτεί ο Στάλιν- ήλπιζαν ότι θα κατορθώσουν να ξεπεράσουν μόνο μέσω της παγκόσμιας νίκης του σοσιαλισμού. Ενώ, όμως, περίμεναν τη νίκη, που γινόταν όλο και πιο αβέβαιη, ο ρωσικός πληθυσμός έπρεπε να επιβιώσει και οι παραγωγικές δυνάμεις να χρησιμοποιηθούν όσο καλύτερα γινόταν *έτσι όπως αυτές ήταν*, δηλ. στο επίπεδο μιας *μικροαστικής εμπορευματικής οικονομίας*. Ποια ήταν, λοιπόν, η μπολσεβίκικη φόρμουλα γι' αυτό το ζήτημα; Αυτή ήταν να προσανατολίσει την παραγωγική προσπάθεια προς τον *κρατικό καπιταλισμό*.

Γιατί καπιταλισμό; Ο Λένιν εξηγεί στο κείμενό του τον Απρίλιο του 1921, «Για το φόρο σε είδος»²:

«Ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς τη μεγάλη καπιταλιστική τεχνική, βασισμένη στην τελευταία λέξη της νεότατης επιστήμης».³

Πράγματι, σε αυστηρά οικονομικό επίπεδο, δεν υπάρχει άλλος «δρόμος για το σοσιαλισμό» από τη συσσώρευση του κεφαλαίου που στηρίζεται στην αστική κοινωνία παρά στη δύναμη του προλεταριακού κράτους στη Ρωσία και καθώς η αστική τάξη δεν επρόκειτο να την πραγματοποιήσει, το προλεταριάτο ήταν αυτό που έπρεπε να αναλάβει να εκπληρώσει αυτή την *απαραίτητη προϋπόθεση* του σοσιαλισμού. Ήταν αναγκαίο να μετατρέψει εκατομμύρια αγρότες που φυτοζωούσαν σε «απόκεντρα χωριά» «όπου μερικές δεκάδες βέρστια χωραφόδρομοι», «μερικές δεκάδες βέρστια χωρίς δρόμο» «χωρίζουν το χωριό από τη σιδηροδρομική γραμμή»⁴ σε μισθωτούς έτσι ώστε να μπορέσουν να καταργήσουν το μισθό σε μια κατοπινή φάση. Πρώτα-πρώτα, ήταν απαραίτητο να καθιερωθεί η εμπορευματική ανταλλαγή στις περιοχές εκείνες που «επικρατεί η πατριαρχία» και η «μισοαγριότητα» για να επιτευχθεί έτσι η *τελική* της κατάργηση. Επίσης, η «μεγάλη βιομηχανία» και η «σύγχρονη τεχνολογία» έπρεπε να προωθηθούν προκειμένου να χτυπηθεί ο «νωθρός πατριαρχισμός» που χαρακτηρίζει την κοινωνική ζωή στην απέραντη ρωσική επαρχία.

Για τον Λένιν και για όλους τους μαρξιστές που είναι άξιοι του ονόματός τους, η εκπλήρωση αυτού του γιγάντιου καθήκοντος δεν αποτελούσε διόλου πραγματοποίηση του *σοσιαλισμού*, αλλά πέρα για πέρα του *καπιταλισμού*. Εκτός από τη σκανδαλώδη σύγχυση που προκάλεσαν οι πολυμαθείς «σοφοί» που μετέτρεψαν τις συνειδητά εγκληματικές παραποιήσεις του σταλινισμού σε εμβριθή ανοησία, ο σοσιαλισμός δεν «οικοδομείται» όπως οι χειροπιαστές και χαλύβδινες δομές που είναι απαραίτητες για τη σύγχρονη παραγωγή. Ο σοσιαλισμός είναι η απελευθέρωση δυνάμεων που *ήδη υπάρχουν* και προϋποθέτει την *καταστροφή* των εμποδίων που οι *ξεπερασμένοι* τρόποι παραγωγής θέτουν απέναντί τους.

² Β. Ι. Λένιν, *Για το φόρο σε είδος*, Άπαντα, τόμος 43 σ. 205-245, εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»

³ ό.π., σ. 210

⁴ ό.π., σ. 228. Οι λέξεις που βρίσκονται εντός εισαγωγικών αναφέρονται στο κείμενο του Λένιν (στυλ).

Η τραγωδία της Οκτωβριανής Επανάστασης είναι ότι το ρωσικό προλεταριάτο, αντίθετα από ό,τι θα είχε κάνει το προλεταριάτο της Δύσης αν ερχόταν στην εξουσία, είχε δύο αλυσίδες για να σπάσει και όχι μονάχα μία· τα δεσμά της αστικής παραγωγής παρέμεναν απαραίτητα σε ρωσική κλίμακα ενώ, ταυτόχρονα, ήταν ξεπερασμένα σε διεθνή κλίμακα.

«Ο καπιταλισμός είναι κακό σε σύγκριση με το σοσιαλισμό. Ο καπιταλισμός είναι καλό σε σύγκριση με το μεσαίωνα, σε σχέση με τη μικρή παραγωγή, σε σχέση με τη γραφειοκρατία που συνδέεται με τη διασπορά των μικροπαραγωγών. Εφόσον εμείς δεν είμαστε ακόμη σε θέση να πραγματοποιήσουμε το άμεσο πέρασμα από τη μικρή παραγωγή στο σοσιαλισμό, ο καπιταλισμός είναι ως ένα ορισμένο βαθμό αναπόφευκτος, σαν αυθόρμητο προϊόν της μικρής παραγωγής και ανταλλαγής, και πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τον καπιταλισμό (κυρίως κατευθύνοντάς τον στο δρόμο του κρατικού καπιταλισμού) σαν ενδιάμεσο κρίκο ανάμεσα στη μικρή παραγωγή και στο σοσιαλισμό, σαν μέσο, σαν δρόμο, σαν μέθοδο, σαν τρόπο για το ανέβασμα των παραγωγικών δυνάμεων».⁵

Το χειρότερο έγκλημα του Στάλιν κατά του προλεταριάτου –πιο τερατώδες ακόμη και από τη σφαγή επαναστατών και χειρότερο από την υποταγή των Ρώσων εργατών στην ανείπωτη δουλεία, αφήνοντας, ταυτόχρονα, τους εργάτες της Δύσης στο έλεος της «δημοκρατικής» τους αστικής τάξης– πραγματοποιήθηκε με τη μετατροπή του μέσου που επικαλούνταν ο Λένιν σε σκοπό· ενός «ιστορικού δρόμου» σε τελικό στάδιο, συνταυτίζοντας πλήρως το σοσιαλισμό με τον καπιταλισμό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια τόσο μεγάλη διαστρέβλωση, ώστε για τους ανόητους και τους οσφυοκάμπτες που εξυμνούσαν τον Λένιν, ενώ, ταυτόχρονα, μετέτρεψαν σε καρικατούρα τη διδασκαλία του, το καθήκον του σοσιαλισμού μετατράπηκε, λίγο-λίγο, στη συσσώρευση του κεφαλαίου!

Γιατί, λοιπόν, με βάση την προοπτική που διατύπωσε ο Λένιν για τη Ρωσία, το ζήτημα ήταν ο κρατικός καπιταλισμός; Επειδή ο σοσιαλισμός, ενώ δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς προηγούμενη καπιταλιστική ανάπτυξη, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ούτε χωρίς την «κυριαρχία του προλεταριάτου στο κράτος»⁶. Το κράτος που αναδείχθηκε από την Οκτωβριανή Επανάσταση ήταν προλεταριακό, δηλαδή προήλθε από μια επανάσταση που πραγματοποιήθηκε υπό την ηγεσία του προλεταριάτου, καθοδηγήθηκε από ένα κόμμα που γεννήθηκε από το προλεταριάτο και εξοπλίστηκε με τη διδασκαλία του ίδιου του προλεταριάτου. Αυτό ισχύει σε πολιτικό επίπεδο. Πόσο, όμως, σοσιαλιστικό είναι αυτό το κράτος σε οικονομικό επίπεδο; Ο Λένιν ήταν σαφέστατος όταν μελετούσε αυτό το ζήτημα:

«Δεν υπήρξε ακόμη, μου φαίνεται, άνθρωπος που να καταπιόσθηκε με το πρόβλημα της οικονομίας της Ρωσίας και να μην παραδέχτηκε το μεταβατικό χαρακτήρα αυτής της οικονομίας. Κανένας κομμουνιστής δεν αρνήθηκε, μου φαίνεται, και το γεγονός ότι η έκφραση «Σοσιαλιστική Σοβιετική Δημοκρατία» σημαίνει ότι η Σοβιετική εξουσία αποφάσισε να πραγματοποιήσει το πέρασμα στο σοσιαλισμό και δεν σημαίνει καθόλου πως παραδέχτηκε ότι η σημερινή οικονομική τάξη πραγμάτων είναι σοσιαλιστική».⁷

⁵ ό.π., σ. 229 (οι υπογραμμίσεις δικές μας).

⁶ ό.π., σ. 211

⁷ ό.π., σ. 206 (οι υπογραμμίσεις δικές μας)

Ο Λένιν, ο οποίος συχνά χρησιμοποιεί τον όρο «πέραςμα» στο κείμενο, ενδιαφέρεται να προσδιορίσει ποια στάδια πρέπει να διέλθει η Ρωσία από την οικονομική και κοινωνική βαθμίδα που βρισκόταν τότε μέχρι το σοσιαλισμό.

«Στη Ρωσία επικρατεί τώρα ακριβώς ο μικροαστικός καπιταλισμός, και από αυτόν *ένας και μόνο δρόμος* οδηγεί και στο μεγάλο κρατικό καπιταλισμό και στο σοσιαλισμό, ο δρόμος μέσα από *έναν και μόνο* ενδιάμεσο σταθμό, που λέγεται «παλλαϊκή καταγραφή και έλεγχος της παραγωγής και της κατανομής των προϊόντων»⁸

Και ο Λένιν επιμένει:

«από τη σημερινή οικονομική κατάσταση της Ρωσίας δεν μπορούμε να προχωρήσουμε παραπέρα χωρίς να περάσουμε από εκείνο που είναι *κοινό* και στον κρατικό καπιταλισμό και στο σοσιαλισμό (από την παλλαϊκή καταγραφή και τον έλεγχο)»⁹

Η αντίληψη του Λένιν, ακόμα κι αν αργότερα αδιάντροπα συγκαλύφθηκε, είναι ξεκάθαρη: Ο δρόμος που *πρέπει να πάρει* η Ρωσία για να φθάσει στο σοσιαλισμό *καθορίζεται αναγκαστικά* από τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της χώρας μετά την επανάσταση. Μονάχα ο *πολιτικός χαρακτήρας του κράτους* (επειδή το κράτος είναι προλεταριακό) μπορεί να εγγυηθεί ότι *δεν θα σταματήσουμε στη μέση αυτού του δρόμου· ότι δεν θα σταματήσουμε σε ένα «ενδιάμεσο στάδιο»*, δηλαδή στη «μικρή εμπορευματική παραγωγή», στον «ιδιωτικό καπιταλισμό» ή τον «κρατικό καπιταλισμό». Αντιθέτως, θα συνεχίσουμε πρόσω ολοταχώς προς αυτό το μακρινό ακόμη τέρμα που φωτίζεται με τα αστραφτερά γράμματα του *σοσιαλισμού!* Και για τον οποίο ο έλεγχος του κράτους συμβάλει στη ταχύτερη πραγματοποίησή του. Θα πρέπει, όμως, να τονιστεί ότι αυτό θα πραγματοποιηθεί μονάχα υπό τον απαραίτητο όρο ότι η διεθνής νίκη του προλεταριάτου, καταβάλλοντας την ισχύ του κεφαλαίου σε όλα τα κύρια νευραλγικά του κέντρα σε ολόκληρο τον κόσμο, δίνει στην «ατμομηχανή» της Ρώσικης Επανάστασης το πράσινο φως *καθ' όλο το διάστημα αυτής της πορείας!*

Σήμερα, η κύρια αιτία του γιατί μια τέτοια ξεκάθαρη προοπτική είναι θαμμένη μέσα σε αξεδιάλυτη σύγχυση είναι, αναμφίβολα, οι ξετσιπώτες διαστρεβλώσεις που έχει διαδώσει ο σταλινισμός, αλλά αυτό οφείλεται, επίσης, και στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης, στην οποία το προλεταριάτο κατέγραψε τη μια ήττα μετά την άλλη και αναρίθμητες απαρνήσεις του κόμματός της. Η γενική άμπωτη του προλεταριακού κινήματος, που είναι φανερή απ' όλες τις απόψεις, προκαλεί περισσότερη ζημιά στη συνείδηση του προλεταριάτου ως προς την ίδια του την ιστορία. Η ολοφάνερη απόδειξη αυτού του ισχυρισμού είναι το γεγονός ότι η Οκτωβριανή Επανάσταση διαστρεβλώθηκε όχι μόνο από το σταλινισμό αλλά, επίσης, και από τους *αντισταλινικούς*.

Αυτό ισχύει ειδικά για την «εξτρεμιστική» αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η αποτυχία της επανάστασης οφείλεται στη «λενινιστική» αντίληψη περί κρατικού καπιταλισμού. Θα δείξουμε ότι αυτό το επιχείρημα καταρρίπτεται μπροστά σε μια αναμφισβήτητη αλήθεια: ότι αυτό το οικονομικό στάδιο, το οποίο για τον Λένιν ήταν απλώς ένα «βήμα προς τα εμπρός», *δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ* από το σταλινισμό. Η υποτιθέμενη πραγματοποίηση του κρατικού καπιταλισμού δεν μπορεί, επομένως, να ταυτίζεται με το

⁸ ό.π., σ. 211-212

⁹ ό.π., σ. 212

θρίαμβο της σταλινικής αντεπανάστασης. Η τελευταία, αρπάζοντας το τιμόνι της «ατμομηχανής της ιστορίας» την μετέτρεψε σε ένα σωρό από σκουριασμένα παλιοσίδηρα και ύστερα από μια απρόθυμη εξόρμηση προς τον κρατικό καπιταλισμό έμεινε ικανοποιημένη *πηγαίνοντάς την μπρος-πίσω*, ανάμεσα στα «ενδιάμεσα στάδια» που την χωρίζουν από τη μικρή παραγωγή μέσα στα οποία βρίσκονται τα «μηχανοστάσια» που προτιμούν οι γενναίοι μηχανικοί του «σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα».

Πολυάριθμοι αντισταλινικοί (έχοντας στη διάθεσή τους ως κριτήρια μονάχα τη «δημοκρατία», την «πολιτική ηθική» ή «το βέλτιστο τύπο οργάνωσης») αποδοκιμάζουν τις διδασκαλίες του Λένιν, επειδή κατ' αυτούς εκείνος εξίσωσε το σοσιαλισμό με τον κρατικό καπιταλισμό. Αυτή είναι μια γενική σύγχυση που είναι κοινή στους περισσότερους επικριτές της Ρώσικης Επανάστασης, είτε αυτοί προέρχονται από τη Δεξιά είτε από την Αριστερά. Παρ' όλα αυτά, είδαμε προηγουμένως ότι όσον αφορά τον Λένιν η φόρμουλα του κρατικού καπιταλισμού ήταν απαραίτητη απλώς ως το πλαίσιο για ένα εξαιρετικά ανεπαρκές επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Είναι ένας στόχος που εξαρτάται αυστηρά από τις «ρωσικές συνθήκες» και είναι εντελώς ανεπαρκής ως συνθήκη για την προλεταριακή επανάσταση στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου σοσιαλιστικά μέτρα θα παρθούν αμέσως, και, ειδικά, η κατάργηση της *μισθωτής εργασίας*. Αυτό που είναι διεθνές στην Οκτωβριανή Επανάσταση είναι το βασικό της πολιτικό χαρακτηριστικό: η γενική αναγκαιότητα της δικτατορίας του προλεταριάτου. Οτιδήποτε αφορά τα ρωσικά οικονομικά προβλήματα αυτή δεν έχει από καμία άποψη να κάνει με το σοσιαλισμό.

Οι «εξτρεμιστές» που μετέτρεψαν σε αρχή και σε δόγμα αυτό που δεν ήταν παρά μονάχα ένας προσωρινός στόχος για την προλεταριακή διεύθυνση μιας καθυστερημένης οικονομίας, διαπράττουν, ακόμη και καλόπιστα, το ίδιο σφάλμα που επέτρεψε στο σταλινισμό να θριαμβεύσει μέσα στο διεθνές εργατικό κίνημα.

VI. Σοσιαλισμός και μικρή παραγωγή

Πρώτα-πρώτα πρέπει να καταδείξουμε ποια είναι η σημασία του πολιτικού φαινομένου που ονομάζουμε «σταλινική αντεπανάσταση»: ένα καθήκον που όσον αφορά αυτό το ιδιαίτερο πεδίο παρουσιάζει αντιφάσεις και δυσκολίες που δεν θα επιχειρούσαμε να αποκρύψουμε. Παραδείγματος χάριν, όταν διαβεβαιώνουμε, από τη μια μεριά, ότι χωρίς τη βοήθεια της παγκόσμιας επανάστασης η ρωσική οικονομία θα μπορούσε μονάχα να αποβλέπει στο να φθάσει στην *καπιταλιστική* ανάπτυξη, ενώ, από την άλλη, λέμε ότι αυτός ο καπιταλισμός είναι έργο του Στάλιν, ανακύπτει το εξής δύσκολο ερώτημα: Από ποια άποψη η οικονομική πολιτική του Λένιν διέφερε από εκείνη του Στάλιν και με ποιο δικαίωμα μιλάμε για *αντεπανάσταση* όταν αυτή πραγματοποιήθηκε πάνω στο έργο των πολιτικών δυνάμεων που είχαν ηττηθεί;

Στην πραγματικότητα, έχουμε ήδη απαντήσει σε αυτό το ερώτημα. Η ρωσική οικονομία, απελευθερωμένη από το τσαρισμό, έτεινε προς τον καπιταλισμό από καθαρή αναγκαιότητα, αλλά οι μπολσεβίκοι σκόπευαν να αντιμετωπίσουν το κεφάλαιο όχι σε εθνικό αλλά σε διεθνές επίπεδο και ιδιαίτερα στις χώρες όπου οι σχέσεις παραγωγής μπορούσαν να καταστραφούν αμέσως από μια νικηφόρα επανάσταση. Μένει, ωστόσο, να

προσδιορίσουμε επακριβώς τι αντιπροσώπευε η σταλινική αντεπανάσταση ως μια κατεύθυνση που σφράγισε ολόκληρη την ιστορική εξέλιξη της σύγχρονης Ρωσίας. Αυτή δεν ήταν μονάχα η αναγγελία του θανάτου κάθε σοσιαλιστικής προοπτικής μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, αλλά και ενός τρόπου καπιταλιστικής επέκτασης που πόρρω απείχε από το να είναι η πιο ριζική και η πλέον δυναμική.

Πρέπει, κατ' αρχήν, να κατανοήσουμε ότι αυτή η αντεπανάσταση ήταν *πολιτική*, ότι, δηλαδή, αυτή εξέφραζε την ανατροπή της τάξης που κατείχε την εξουσία και δεν ανέκοψε την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Το αντίθετο θα σήμαινε ότι η εξέλιξη του πολιτισμού θα πήγαινε προς τα πίσω, ενώ η σύγχρονη ιστορία δεν μας έχει δώσει κανένα τέτοιο παράδειγμα. Πράγματι, ενώ η παλινόρθωση του 1815 επανέφερε την αριστοκρατία στην εξουσία στις ευρωπαϊκές χώρες που είχαν αποκρούσει τη Γαλλική Επανάσταση, η επέκταση του καπιταλισμού δεν εμποδίστηκε ύστερα από αυτή την επανάσταση. Με άλλα λόγια, μετέτρεψε τους ευγενείς σε τραπεζίτες ή σε μεγαλοκτηματίες, αλλά χωρίς να οδηγήσει τους αστούς στη δουλοπαροικία!

Κατά παρόμοιο τρόπο, ο σταλινισμός, σαμποτάροντας την παγκόσμια επανάσταση, δεν προσπάθησε να επιστρέψει στο αποτέλεσμα που προέκυψε από την πτώση του τσάρου, δηλ. τη γενίκευση της εμπορευματικής παραγωγής, τη γενίκευση της καπιταλιστικής οικονομίας. Είναι, επίσης, αλήθεια ότι αυτή η αντεπανάσταση δεν επανέφερε στην εξουσία τις τάξεις που είχαν ανατραπεί και αυτή είναι η τελευταία αλλά όχι και η έσχατη ένσταση στην οποία πρέπει να απαντήσουμε. Προς το παρόν, θα περιοριστούμε να κάνουμε την ακόλουθη παρατήρηση: η κρίση της αποικιοκρατίας τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει επιβεβαιώσει ότι αυτός που αναδύεται από κάθε επανάσταση που ξεσπά σε μια καθυστερημένη ή ημιφεουδαλική χώρα είναι ο καπιταλισμός, όταν το παγκόσμιο προλεταριάτο δεν βρίσκεται στο προσκήνιο του αγώνα (ακόμη κι αν η αστική τάξη δεν είναι παρούσα ως φυσικά πρόσωπα), ενώ το κράτος, χάρη στην ικανότητά του να παίζει το ρόλο του οικονομικού παράγοντα, εγκαθιδρύει ή υποστηρίζει τις *καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής*.

Η έννοια του καθοριστικού ρόλου του κράτους που δρα ως «αρμός» ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς τρόπους παραγωγής είναι απαραίτητος για να καταλάβουμε το ρόλο που ο Λένιν ανέθεσε σε αυτό στην Οκτωβριανή Επανάσταση, όπως επίσης ρίχνει φως στη λειτουργία που αυτό επιτελούσε κάτω από τον Στάλιν. Το κράτος, όπως το αντιλαμβάνεται ο μαρξισμός, είναι ένα όργανο βίας που βρίσκεται στην υπηρεσία της άρχουσας τάξης και διασφαλίζει μια κοινωνική κατάσταση πραγμάτων που αντιστοιχεί σε ένα συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής. Ο ίδιος ορισμός ισχύει και για το προλεταριακό κράτος, αλλά με τη διαφορά ότι αυτή η τελευταία μορφή κράτους εκφράζει την κυριαρχία των εκμεταλλεόμενων τάξεων πάνω στην τάξη των εκμεταλλευτών και όχι αντίστροφα. Επίσης, αυτό είναι καταδικασμένο να σβήσει μαζί με την εξαφάνιση των παραγωγικών σχέσεων που επιδιώκει να καταργήσει. Από αυτή την τελευταία άποψη το προλεταριακό κράτος, όπως όλα τα άλλα, έχει μονάχα δύο τρόπους για να παρέμβει: είτε να *εγκρίνει* είτε να *απαγορεύει*.

Είδαμε πώς η Ρώσικη Επανάσταση λόγω του διπλού χαρακτήρα της – αντιφεουδαλικός και αντικαπιταλιστικός- μπόρεσε να «υπερπηδήσει» το οικονομικό στάδιο που αντιστοιχούσε στον πρώτο, αλλά όχι και αποφύγει την

πραγματοποίησή του πολιτικού του περιεχομένου: κατέστρεψε και κατέστησε αδύνατη κάθε ταξική κυριαρχία που στηρίζεται στη συσσώρευση του κεφαλαίου, αλλά δεν μπορούσε να επιβιώσει χωρίς να ανέχεται –στην πραγματικότητα, να ενθαρρύνει- αυτή τη συσσώρευση. Ο προλεταριακός της χαρακτήρας, επομένως, εξαρτιόταν από μια δυνατότητα παρά από μια πραγματικότητα: ο σοσιαλισμός της ήταν περισσότερο ένας δεδηλωμένος σκοπός παρά μια υλική δυνατότητα.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, αρχίζοντας από τότε που η ήττα της ευρωπαϊκής κομμουνιστικής επανάστασης ήταν αδιαμφισβήτητη, σε ποια βάση μπορεί κανείς να προσδιορίσει το «σημείο αφετηρίας» από το οποίο το κράτος δεν έχει την παραμικρή σχέση με την επαναστατική λειτουργία του προλεταριάτου; Αυτό το σημείο αφετηρίας σε πολιτικό επίπεδο είναι εύκολο να προσδιοριστεί: είναι από τότε που ο σταλινισμός αρνήθηκε ανοικτά την απαραίτητη προϋπόθεση για το μελλοντικό ρωσικό σοσιαλισμό: την παγκόσμια επανάσταση. Σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, ωστόσο, το μόνο στέρεο κριτήριο είναι αυτό που απορρέει από τη λειτουργία του κράτος, την οποία αναφέρουμε παραπάνω: το σοβιετικό κράτος έπαψε να είναι προλεταριακό όταν στερήθηκε όλα τα μέσα για την *απαγόρευση* των παροδικών οικονομικών μορφών που υποχρεώθηκε προηγουμένως *εγκρίνει*.

Αν, μιλώντας από νομική σκοπιά, αυτή η αδυναμία φανερώνεται επίσημα με το σύνταγμα του 1936 –με το οποίο καθιερώθηκε η *δημοκρατική* ισότητα μεταξύ αγροτών και εργατών, επισφραγίζοντας τη συντριβή του προλεταριάτου κάτω από το βάρος της τεράστιας ρωσικής αγροτιάς- στο οικονομικό και το κοινωνικό επίπεδο εμφανίζεται κυρίως με τις μεγάλες αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στις αγροτικές δομές. Η σταλινική προπαγάνδα, με την υποστήριξη ολόκληρης της διεθνούς διανοήσης, διατείνεται ότι η «κολεκτιβοποίηση» και η «αποκουλακοποίηση» της δεκαετίας του '30 πραγματοποίησαν τη *δεύτερη* από τις δύο ρωσικές επαναστάσεις, την κομμουνιστική, που εμπειρείχε η Οκτωβριανή Επανάσταση. Αυτή η κομπαστική διακήρυξη -που μπόρεσε να γίνει μόνο με τη διαστρέβλωση κάθε μαρξιστικού κριτηρίου- καταρρίπτεται μπροστά στην ακόλουθη παρατήρηση: η οργάνωση της αγροτικής παραγωγής -ένα βαρύ φορτίο για τη σύγχρονη Ρωσία- όχι μονάχα δεν έχει φθάσει στο *σοσιαλιστικό* επίπεδο, αλλά βρίσκεται ένα στάδιο που βρίσκεται πολύ πιο πίσω από όλες τις ανεπτυγμένες *καπιταλιστικές* χώρες. Αρκεί να αναφέρουμε την ενδημική έλλειψη βασικών ειδών στη Ρωσία, η οποία καθιστά αναγκαία, ακόμα και σήμερα, την εισαγωγή σταριού σε μια χώρα που είναι μια από τους σημαντικότερους παραγωγούς αυτού του δημητριακού στον κόσμο.

Σε αντίθεση με την πλατεία διαδεδομένη «εξτρεμιστική» άποψη, σύμφωνα με την οποία η ήττα του σοσιαλισμού στη Ρωσία οφειλόταν σε έναν τερατώδη κρατικό καπιταλισμό, είναι απαραίτητο να περιγράψουμε τη μορφή της παραγωγής με την οποία η προλεταριακή εξουσία σε αυτή τη χώρα τελικά συνθηκολόγησε. Αρκεί να ανατρέξουμε στον Λένιν για να πληροφορηθούμε σχετικά με αυτόν το «No.1 εχθρό του σοσιαλισμού» τον οποίο συνεχώς αναφέρει στους λόγους και στα κείμενά του και παρατηρεί πώς αυτός ο εχθρός *παρέμεινε ακλόνητος* απέναντι σε όλες τις μεταρρυθμίσεις και τις αλλαγές που συντελέστηκαν στην ΕΣΣΔ.. Στο κείμενο το οποίο παραθέσαμε

προηγουμένως, «Για το φόρο σε είδος», ο συγγραφέας απαριθμεί τους πέντε τύπους¹⁰ της ρωσικής οικονομίας:

- 1) *Φυσική οικονομία*, δηλ. πατριαρχική παραγωγή, η οποία καταναλώνεται σχεδόν ολοκληρωτικά από τους παραγωγούς της.
- 2) *Μικρή εμπορευματική παραγωγή*: «εδώ ανήκει η πλειοψηφία των αγροτών από εκείνους που πουλάνε σιτηρά».¹¹
- 3) *Ιδιωτικός καπιταλισμός*, η αναβίωση του οποίου ανάγεται στη ΝΕΠ.
- 4) *Κρατικός καπιταλισμός*, δηλ. το μονοπώλιο στα σιτηρά, ο εθνικός έλεγχος και η εθνική καταγραφή της παραγωγής, την οποία η προλεταριακή εξουσία προσπαθεί να πραγματοποιήσει απέναντι σε ένα πλήθος δυσκολιών.
- 5) *Σοσιαλισμός*: σε αυτό το τελευταίο σημείο ο Λένιν είναι εντελώς ξεκάθαρος και λέει ότι αυτός δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια «νομική δυνατότητα»¹² του προλεταριακού κράτους. Μια δυνατότητα που θα μπορούσε να γίνει άμεση πραγματικότητα αν η ρώσικη επανάσταση, όπως ο Λένιν θύμιζε έντονα στον Μπουχάριν σε άλλη περίπτωση, είχε κληροδοτήσει τα ιστορικά αποτελέσματα ενός «ολοκληρωμένου ιμπεριαλισμού», από «ένα σύστημα στο οποίο τα πάντα ήταν υποταγμένα στο χρηματιστικό κεφάλαιο» και στο οποίο «το μόνο που θα έμενε θα ήταν να αποκεφαλιστεί για ν' αφεθούν όλα τα άλλα στα χέρια του προλεταριάτου».

Αυτό προφανώς δεν ίσχυε στη Ρωσία και γι' αυτό το λόγο, σύμφωνα με τη γενική αντίληψη του Λένιν, η πάλη δεν διεξάγεται ανάμεσα στον κρατικό καπιταλισμό, που βρίσκεται ακόμη σε λανθάνουσα κατάσταση και γίνονται προσπάθειες για τη επίτευξή του, και το σοσιαλισμό, ο οποίος είναι απλώς μια «νομική δυνατότητα» που βασίζεται στο χαρακτήρα του κόμματος που βρίσκεται στην εξουσία, ενώ στην οικονομία κυριαρχεί η μικρή παραγωγή.

«Εδώ δεν παλεύει ο κρατικός καπιταλισμός ενάντια στο σοσιαλισμό», τονίζει ο Λένιν, «αλλά η μικροαστική τάξη και ο ιδιωτικός καπιταλισμός παλεύουν μαζί, από κοινού, και ενάντια στον κρατικό καπιταλισμό και ενάντια στο σοσιαλισμό».¹³

Την έκβαση αυτής της πάλης μπορεί κανείς να την αποτιμήσει σήμερα στην κατάσταση που βρίσκεται η ρωσική γεωργία, η οποία κάθε άλλο παρά έχει εξαλείψει τη μικρή εμπορευματική παραγωγή, αλλά την έχει *διαιωνίσει* κάτω από την ψευδεπίγραφα «κολεκτιβιστική» εμφάνιση των κολχόζ. Θα εξετάσουμε αργότερα το οικονομικό περιεχόμενο και την κοινωνική επίδραση αυτού του τύπου συνεταιρισμού, ο οποίος σχεδόν καθόλου δεν διαφέρει από αυτούς που υπάρχουν στις καπιταλιστικές χώρες της Δύσης. Θα θέλαμε απλώς να επισημάνουμε ότι το κόμμα του ρωσικού προλεταριάτου δεν αφανίστηκε μέσω της έλευσης «νέων μορφών», «απρόβλεπτων» από το μαρξισμό, ούτε εξαιτίας της πληθώρας των γραφειοκρατών, που προηγουμένως τρέφονταν στην αγκαλιά της εργατικής τάξης. Νικήθηκε ολοκληρωτικά από τις *ιστορικές συνθήκες της ρωσικής κοινωνίας*, για τις οποίες το κόμμα είχε εξαρχής επίγνωση ότι δεν θα μπορούσε να τις υπερβεί χωρίς τη βοήθεια της ευρωπαϊκής κομμουνιστικής επανάστασης.

¹⁰ ό.π., σ. 207

¹¹ ό.π., σ. 207

¹² ό.π., σ. 209

¹³ ό.π., σ. 207

Η πιο σοβαρή από όλες τις σταλινικές παραποιήσεις είναι η διακήρυξη ότι μέσα σε *τέτοιες συνθήκες* ο σοσιαλισμός είχε «οικοδομηθεί». Αυτό το ψέμα ο Λένιν το είχε καταδικάσει νωρίτερα, πριν από την περίοδο της ΝΕΠ.

«Η οικοδόμηση της κομμουνιστικής κοινωνίας μονάχα από τους κομμουνιστές είναι μια παιδιάστικη ιδέα που δεν την έχουμε υποστηρίξει ποτέ. Οι κομμουνιστές είναι μονάχα μια σταγόνα μέσα στο λαϊκό ωκεανό».

Και πρόσθετε: «Το ζήτημα είναι η οικοδόμησή του με τη βοήθεια των άλλων». Με άλλα λόγια, επιτρέποντας στις μη-προλεταριακές τάξεις να εκσυγχρονίσουν τις παραγωγικές τους τεχνικές με τη χρήση σύγχρονου μηχανικού εξοπλισμού, υλοποιώντας έτσι τις συνθήκες για το σοσιαλισμό, αλλά όχι πραγματοποιώντας τον ίδιο το σοσιαλισμό. Αυτές οι συνθήκες δεν είναι γνωστές με άλλη ονομασία από αυτή του *καπιταλισμού*.

Η ανάπτυξη του καπιταλισμού ισούται με την εξάλειψη της μικρής παραγωγής, αλλά οι Ρώσοι κομμουνιστές θα προσπαθούσαν να το πραγματοποιήσουν αυτό με κομμουνιστικό και όχι με αστικό τρόπο, διασώζοντας την ύπαρξη και την εργασιακή ικανότητα του μικρού παραγωγού και, ταυτόχρονα, ξεριζώνοντάς τον από την ασήμαντη «ιδιοκτησία» του, που αποτελεί μια σκλαβιά χειρότερη από τη δουλοπαροικία. Οι μπολσεβίκοι θα προσπαθούσαν να συγκεντρώσουν τους αγρότες σε «αγροτικές κομμούνες», στη βάση της κολεκτιβιστικής εκμετάλλευσης και διανομής, χωρίς ατομική ιδιοκτησία, χωρίς μισθωτή εργασία. Απέτυχαν, όπως αργότερα απέτυχε και το σχέδιο του Μπουχάριν που στηριζόταν στην ελπίδα της αύξησης του επιχειρηματικού κεφαλαίου του μεσαίου αγρότη.

Η λύση που πέτυχε ήταν η βίαιη κολεκτιβοποίηση του Στάλιν· με τον πιο φρικιαστικό, τον πιο βάρβαρο και τον πιο αντιδραστικό τρόπο που μπορούσε να νοηθεί. Φρικιαστικός γιατί προκάλεσε μια σχεδόν ανήκουστη βία. Βάρβαρος γιατί συνοδεύτηκε από μια τεράστια καταστροφή πόρων, ειδικά βοοειδών, από την οποία η Ρωσία υποφέρει ακόμη ύστερα από 40 χρόνια. Η πλέον αντιδραστική γιατί σταθεροποίησε –αντίθετα από το δυτικό καπιταλισμό, ο οποίος τον *εξάλειψε*– το μικρό παραγωγό σε ένα αντιπαραγωγικό και ιδεολογικά καθυστερημένο σύστημα. Οι κολχόζνικοι, που συνδυάζουν τον παραδοσιακό επαρχιώτικο εγωισμό και την πλεονεξία του χωρικού, αποτελούν ένα χαρακτηριστικό σύμβολο του θριάμβου της αγροτιάς πάνω στο προλεταριάτο, μασκαρεμένος με τη φανφάρα του «σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα».

VII. Ο κάλπικος «κομμουνισμός» των κολχόζ

Ο συμβιβασμός με τη μικρή παραγωγή δεν θα μπορούσε να αποδοθεί, όπως οι δουλικοί κόλακες του Στάλιν σε ολόκληρο τον κόσμο θέλουν να μας κάνουν να πιστέψουμε, στην προσεκτικά σταθμισμένη έμπνευση ενός λαμπρού ηγέτη, αλλά, αντίθετα, στις επιτακτικές ανάγκες των ιδιαίτερων πολιτικών και οικονομικών συνθηκών. Αυτές οι συνθήκες μπορούν να αναλυθούν σωστά μονάχα επιστρέφοντας στην προηγούμενη συζήτηση που αναφέραμε στο εσωτερικό του Μπολσεβίκικου Κόμματος πάνω στο αγροτικό ζήτημα. Θα δούμε ότι η αριστερή πτέρυγα υπό τον Τρότσκι έδινε προτεραιότητα στη βιομηχανική ανάπτυξη ως τον απαραίτητο προκαταρκτικό όρο για να σταθεί στα πόδια της η γεωργία, ενώ η δεξιά πτέρυγα υπό τον Μπουχάριν έδινε

προτεραιότητα στη συσσώρευση κεφαλαίου των μεσαίων τάξεων της επαρχίας.

Θα πρέπει να θυμηθούμε την κατηγορηματική διαφορά που έγινε φανερή ανάμεσα στις προτεραιότητες της αριστερής και της δεξιάς πτέρυγας του κόμματος, από τη μια μεριά, και σε αυτές του σταλινικού Κέντρου, από την άλλη. Το τελευταίο ελάχιστα ενδιαφερόταν για την ορθότητα των θέσεων με τις οποίες έπρεπε να ασχοληθεί. Επειδή αποτελούσε έκφραση του ρωσικού εθνικού κράτους, αυτό που είχε σημασία γι' αυτό ήταν η ανελέητη εξουδετέρωση της τελευταίας φάλαγγας του κόμματος. Ο σταλινισμός ενεργούσε ήδη μέσα στο ιδιαίτερο πεδίο του: την εγκατάλειψη της πάλης για την παγκόσμια επανάσταση, τη σταθεροποίηση και την εδραίωση των υπαρχόντων δομών και τη μετατροπή του κέντρου της επαναστατικής διεύθυνσης του παγκόσμιου προλεταριάτου σε ένα απλό, εθνικό *κρατικό μηχανισμό*. Ούτε ο Μπουχάριν ούτε ο Τρότσκι είχαν πλήρη επίγνωση των προθέσεων και των φιλοδοξιών του Στάλιν. Οι αποφάσεις πάνω στις οποίες διχάστηκαν είχαν γι' αυτούς μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι οι άθλιες μηχανορραφίες του «γενικού γραμματέα», επειδή τίποτα δεν ήταν πραγματικά εφικτό αν η παγκόσμια επανάσταση δεν κέρδιζε το δεύτερο γύρο. Με αυτή την ελπίδα, υποστήριξαν τις θέσεις τους, που για τους ένθερμους υποστηρικτές τους πήραν το χαρακτήρα του «όλα ή τίποτα», ενεργώντας με πνεύμα αδιαλλαξίας και όχι συμβιβασμού. Στα μάτια του Τρότσκι, ο οποίος έβλεπε τη σωτηρία μονάχα στην εκβιομηχάνιση, ο Μπουχάριν –τον οποίο ύπουλα χρησιμοποίησε και υπερασπίστηκε ο Στάλιν– φαινόταν ότι υποστήριζε τον πλούσιο αγρότη. Για τον Μπουχάριν η προτεραιότητα στη βιομηχανία ήταν γεμάτη από ανεπιθύμητες γραφειοκρατικές συνέπειες. Του φαινόταν καλύτερο η συσσώρευση του κεφαλαίου να περιοριστεί στην αστική τάξη της επαρχίας, με την οποία, στο τέλος, «θα ξεκαθαρίζονταν οι λογαριασμοί». Η δριμύτητα αυτής της διαμάχης ανάμεσα στην Αριστερά και τη Δεξιά, οι οποίες εξίσου ενδιαφέρονταν να διατηρήσουν εκείνες τις *οικονομικές* βάσεις που ήταν οι λιγότερο δυσμενείς για τη δικτατορία του προλεταριάτου, έκρυψε από τη θέα την απειλή από το Κέντρο, που ήταν αυτή που μετρούσε όσον αφορά την πολιτική βάση. Και οι δύο υποτίμησαν τον αντεπαναστατικό κίνδυνο που αυτό εκπροσωπούσε.

Στην πραγματικότητα, ο Στάλιν υποστήριξε τη «λύση Μπουχάριν» αποκλειστικά για πολιτικούς λόγους, συνδέοντάς την με τη διαλυτική φόρμουλα του «σοσιαλισμού σε μία μόνη χώρα». Από την άλλη μεριά, το σύνθημα «αγρότες πλουτίστε!» δεν είχε το αποτέλεσμα που υπολόγιζε η δεξιά πτέρυγα σε οικονομικό επίπεδο. Ο μεσαίος αγρότης αντί να αυξήσει το επιχειρηματικό του κεφάλαιο, όπως ήλπιζε ο Μπουχάριν, αύξησε την προσωπική του κατανάλωση. Η παραγωγή σταριού κατέρρευσε μέχρι το σημείο να κάνει την εμφάνισή του στις πόλεις το φάσμα του λιμού.

Τον Ιανουάριο του 1928 η παραγωγή δημητριακών ήταν κατά 25% χαμηλότερη από την προηγούμενη χρονιά, παρουσιάζοντας έλλειμμα 2 εκατομμυρίων τόνων. Η σταλινική διοίκηση του κόμματος και του κράτους – που ήταν αδιαφιλονίκητη από το 15^ο Συνέδριο ύστερα από την αποπομπή της αριστερής πτέρυγας– αντέδρασε στέλνοντας στρατιωτικά αποσπάσματα στις πόλεις. Η καταστολή και η κατάσχεση αποθεμάτων εναλλάσσονταν με αγροτικές εξεγέρσεις και σφαγές εργατών που είχαν σταλεί από το κόμμα στην επαρχία. Από τον Απρίλιο τα αποθέματα δημητριακών είχαν αποκατασταθεί και η κεντρική ηγεσία υπαναχώρησε καταδικάζοντας τις

«υπερβολές» που η ίδια είχε διατάξει. Μπορεί να ειπωθεί πραγματικά –όπως θα μπορούσε κανείς να πιστέψει από την οποιαδήποτε ξενόγλωσση κατήχηση που φέρει το σταλινικό *αποτύπωμα*- ότι πρόκειται για μια γραμμή που έγινε αντικείμενο σοφής επεξεργασίας; Στην πραγματικότητα, η κεντρική επιτροπή ενήργησε με πανικό και με τον πιο χονδροειδή εμπειρισμό. Δεν διατύπωσε, γράφει ο Τρότσκι, καμία συγκεκριμένη πολιτική γραμμή και υιοθέτησε πολιτικές που ίσχυαν μόνο για μερικούς μήνες, για να μην πούμε για χρόνια! Τον Ιούλιο, η κεντρική επιτροπή απαγόρευσε κάθε κατάσχεση δημητριακών, ενώ η τιμή αυξανόταν. Ταυτόχρονα, διεξήγαγε μια βίαιη εκστρατεία κατά των κουλάκων, ενώ κατηγόρησε τη Δεξιά ότι τους υποστήριζε. Ωστόσο, τον Ιούλιο –μονάχα λίγους μήνες πριν από τη βίαιη κολεκτιβοποίηση, που θα ακολουθούσε- ο Στάλιν έριξε το φταίξιμο σε «αυτούς που νομίζουν ότι βρίσκονται ακόμη στην εποχή της *ατομικής εκμετάλλευσης*», αναφωνώντας ότι «αυτοί δεν έχουν *τίποτε κοινό* με το κόμμα μας!»! Παρ' όλο που το πρώτο πεντάχρονο πλάνο, που υιοθετήθηκε στα τέλη του 1929, προέβλεπε την *κολεκτιβοποίηση* μόνο του 20% της γης και μόνο *από το 1933*, η κεντρική επιτροπή συνέλαβε την ιδέα των κολχόζ και την προπαγάνδισε κάτω από την μεγαλόστομο σύνθημα της «καθιέρωσης του κομμουνισμού στη γεωργία».

Ο Μπουχάριν, που έγινε ο στόχος της επίθεσης από τον Απρίλιο το 1929, συνθηκολόγησε το Νοέμβριο κάτω από ένα σωρό από ύβρεις, συκοφαντίες και απειλές του γνησιότερου σταλινικού είδους. Στη συνέχεια, σύμφωνα την κατηγορία περί ανευθυνότητας, η οποία διαδόθηκε μέχρι και στον τελευταίο πυρήνα των εθνικών κομμουνιστικών κομμάτων, η Δεξιά έγινε ο αποδιοπομπαίος τράγος για την αποτυχία της φόρμουλας του Μπουχάριν. Η κλίκα που ήταν πάντοτε ανίκανη να πάρει *οποιαδήποτε απόφαση* που δεν εμπειρείχε την *καταστολή* θα αναδεικνυόταν περιβεβλημένη το φωτοστέφανο της εξεύρεσης μιας «λύσης» που δεν είχε καμία σχέση με το σοσιαλισμό: μια σειρά συνεταιρισμών οι οποίοι, λειτουργώντας μέσα στο σύστημα της *αγοράς*, θα κατέληγαν να βρίσκονται έξω από κάθε κρατικό «έλεγχο και καταγραφή», επιδεικνύοντας τις ανεπάρκειες της μικρής παραγωγής σε συνδυασμό με την καθυστερημένη και αντιδραστική νοοτροπία του αγρότη.

Στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 1929 και ολόκληρης της επόμενης χρονιάς, αυτό που η κεντρική επιτροπή θα αποκαλούσε «αποκουλακοποίηση» και «κολεκτιβοποίηση» πραγματοποιήθηκε εν μέσω ενός απίστευτου αυταρχισμού, βίας και αναστάτωσης. Για μια ακόμη φορά είναι φανερό ότι τα πολιτικά σχέδια επικρατούν πάνω στην οικονομική πρωτοβουλία εξαιτίας της απειλής του λιμού και της αναταραχής. Αυτό μετατρέπεται σε ζήτημα να στραφεί το μακροχρόνιο μίσος του φτωχού αγρότη κατά του μεσαίου αγρότη και να παρακαμφθεί έτσι ένα δύσκολο εμπόδιο που έθετε σε κίνδυνο τη ίδια την ύπαρξη του κράτους.

Στην πραγματικότητα, δεν είχε γίνει σχεδόν καμία προετοιμασία για αυτή την «κολεκτιβοποίηση», με μόνο 7.000 τρακτέρ για όλους, ενώ, σύμφωνα με τον Στάλιν, απαιτούνταν 250.000! Από την άλλη μεριά, προκειμένου να παρακινηθούν οι μικροί παραγωγοί να μπουν στα κολχόζ τούς δόθηκε επιχορήγηση σε ζώα. Το αποτέλεσμα ήταν αυτά που ήδη περιήλθαν στην κατοχή τους να τα πουλήσουν ή να τα φάνε! Τα άμεσα αποτελέσματα αυτών των μέτρων αποδείχθηκαν καταστροφικά και σε ορισμένες περιοχές προκάλεσαν ένοπλες εξεγέρσεις αγροτών κατά των κρατικών αξιωματούχων που κολεκτιβοποιούσαν οτιδήποτε, μέχρι γυαλιά και παπούτσια!

Όταν ήρθε η σπορά της άνοιξης, ο φόβος του εμφυλίου πολέμου έκανε την κυβέρνηση να καταδικάσει τις «υπερβολές» της κολεκτιβοποίησης και να επιτρέψει στους αγρότες να αποχωρήσουν από τα κολχόζ. Αυτό προκάλεσε μια μαζική έξοδο που είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των κολχόζνικων κατά το ήμισυ. Ο Τρότσκι έκανε την παρατήρηση ότι «το φιλμ της κολεκτιβοποίησης προβάλλεται από την ανάποδη». Προκειμένου να καταστεί δυνατή η προσχώρηση αγροτών στα κολχόζ και να μπορέσει ο Στάλιν να συμπεράνει ότι «η κολεκτιβοποίηση πέτυχε», ήταν αναγκαίο ο ίδιος να κάνει σημαντικές παραχωρήσεις, οι οποίες θα ακύρωναν κοινωνικά οτιδήποτε ήταν τεχνικά «συλλογικό» στα κολχόζ. Όμως, προτού ασχοληθούμε με την ουσία της, είναι σημαντικό να ερμηνεύσουμε τα αίτια της ίδιας της κολεκτιβοποίησης.

Σύμφωνα με την άποψη που ενστερνίζονται τόσο οι σταλινικοί όσο και οι αριστεροί αντίπαλοί τους, αυτή ήταν μια απάντηση που κατέστη αναγκαία από τον εκβιασμό που ασκούσε στη σοβιετική εξουσία η *πλούσια* αστική τάξη της υπαίθρου (οι κουλάκοι), η σπουδαιότητα των οποίων δεν σταμάτησε να αυξάνεται μετά την επανάσταση. Τα λιγοστά ντοκουμέντα που έχουμε στη διάθεσή μας δείχνουν, αντίθετα, την επέκταση της παραγωγής των *μικρών* και *μεσαίων* αγροτών, των οποίων η ίδια η ύπαρξη επιβράδυνε σημαντικά τον απαραίτητο όρο για τη βαθμιαία εξάλειψη της μικρής παραγωγής στην ύπαιθρο: την ανάπτυξη της *μισθωτής* εργασίας. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η κολεκτιβοποίηση δεν ήταν μια «στροφή» του σταλινισμού «προς τα αριστερά», μια μεμονωμένη «σοσιαλιστική» παρόρμηση της κρατικής γραφειοκρατίας, αλλά το μοναδικό διαθέσιμο μέσο μέσα στις συνθήκες καθυστέρησης της ρωσικής επαρχίας για να ωθήσει –μέσα σε μια *κατάσταση έκτακτης ανάγκης* και ως απάντηση σε μια σοβαρότατη κρίση- τη γενική πορεία της οικονομίας *προς τον καπιταλισμό*.

Πράγματι, υπάρχουν αρκετοί λόγοι για να μας κάνουν να νομίζουμε ότι ο Στάλιν αποδύθηκε σε αυτή την περιπέτεια χάρη στην επιτυχία των επιτάξεων των σιτηρών η οποία ξεκίνησε το 1929, τις ευνοϊκές αναφορές για την ανάπτυξη των κοπερατίβων και την πεποίθηση ότι η αγροτιά στο σύνολό της είναι ανίκανη να προβάλλει αποτελεσματική αντίσταση. Για οποιοδήποτε λόγο, τα αδιάσειστα στοιχεία, αν όχι τα στατιστικά τεκμήρια, είναι πειστικά: «τα κολχόζ ως ιδιαίτερη μορφή» αποδείχθηκε ότι ήταν *η μόνη δυνατή*, με δεδομένες τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που ήταν το αποτέλεσμα της μη αναστρέψιμης άμπωτης της παγκόσμιας επανάστασης.

Κάθε *πολιτική λύση* στο τέλος επικρατεί μονάχα στο βαθμό που αποκλείει τις λύσεις εκείνες που δεν πληρούν τους απαραίτητους όρους. Ό,τι ισχύει για τις *επαναστατικές* λύσεις ισχύει και για τις αντεπαναστατικές. Μετά τις υπεράνθρωπες προσπάθειες του προλεταριάτου στη Ρωσία, ο καπιταλισμός δεν μπορούσε τώρα να *επιστρέψει* στην «υπανάπτυκτη» μορφή της δουλοπαροικίας που είχε προσλάβει κάτω από την εξουσία των τσάρων, ούτε μπορούσε να ηττηθεί από το σοσιαλισμό, γιατί η παγκόσμια επανάσταση είχε ηττηθεί. Η δημιουργία ενός *εθνικού καπιταλισμού* ως μια «ενδιάμεση λύση» - με άλλα λόγια, η δημιουργία ενός *αυτόνομου κέντρου* για τη συσσώρευση του κεφαλαίου στη Ρωσία- ήταν δυνατή κάτω από αυτές τις συνθήκες μόνο με τη σταθεροποίηση της άκρως συντηρητικής κοινωνικής δύναμης που αντιπροσώπευε η ρωσική αγροτιά μέσα στα κολχόζ.

Αυτός ο ιδιαίτερος δρόμος, τον οποίο θα μπορούσε να τον αποκαλέσει κανείς «ρωσικό καπιταλισμό τύπου 2» εκφράζει την πολύπλοκη διαλεκτική των κοινωνικών αναστατώσεων στην ιμπεριαλιστική φάση: ο καπιταλισμός

τρόπος παραγωγής για τη ρωσική οικονομία της εποχής είναι επαναστατικός, αλλά αυτός πραγματοποιείται μόνο με τη νίκη της παγκόσμιας αντεπανάστασης. Η εξάλειψη της αστικής τάξης –η οποία απέτυχε να παίξει τον ιστορικό της ρόλο- από το προλεταριάτο δεν πέτυχε τίποτε περισσότερο από το θρίαμβο των *αστικών* σχέσεων παραγωγής! Είναι ευνόητο ότι αυτά τα αντιφατικά γεγονότα, που αποτέλεσαν ένα εξαιρετικά πολύπλοκο ζήτημα για μια ολόκληρη ιστορική γενιά επαναστατών, περιπλέκουν σημαντικά την όχι λιγότερο απαραίτητη προσπάθεια για την αποσαφήνισή του. Είναι δυνατόν, ωστόσο, να συνοψίσουμε το ζήτημα ανατρέχοντας στα παλιά κριτήρια του Λένιν, τα οποία διατύπωσε πολύ πριν από τη νίκη του 1917 και τα οποία θέτουν τις βασικές εναλλακτικές λύσεις για τη σύγχρονη Ρωσία: το προλεταριάτο *για την επανάσταση* ή η επανάσταση *για το προλεταριάτο*; Ο σταλινισμός αποτελεί, σε τελική ανάλυση, την πραγματοποίηση του πρώτου μέρους της φόρμουλας σε βάρος του δεύτερου. Χάρη στο αίμα του ρωσικού προλεταριάτου η σύγχρονη Ρωσία θεμελίωσε το δικό της *εθνικό κράτος*. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι αν η τάξη στην οποία αυτό το καθήκον έχει ιστορικά ανατεθεί έχει καταστραφεί *φυσικά*, αν οι σχέσεις παραγωγής που εγκαθιδρύονται ύστερα από αρκετές δεκαετίες αναστατώσεων είναι οι σχέσεις που ταιριάζουν σε αυτή την τάξη και εξασφαλίζουν την επανεμφάνισή της στο άμεσο ή στο απώτερο μέλλον.

Ο *κοινωνικός τύπος* κολχόζνικης μορφής ενσαρκώνει τη *μακρά ιστορική παράδοση* που ήταν αναγκαίο να πραγματοποιηθεί. Ως εργαζόμενος συνεταιριστικού αγροκτήματος ο κολχόζνικος –που λαμβάνει ένα μερίδιο του προϊόντος ανάλογα με την εργασία που παρέχει- συγγενεύει με τους μισθωτούς της βιομηχανίας. Ωστόσο, δεν θα γίνει ποτέ πραγματικός μισθωτός προτού πραγματοποιηθεί μια περαιτέρω εξέλιξη άγνωστης διάρκειας εξαιτίας του ότι παραμένει ιδιοκτήτης ενός κομματιού γης. Δεν στερείται *ατομικής ιδιοκτησίας*, αλλά είναι ιδιοκτήτης μέσω παραγωγής, ακόμη κι αν κατέχει ένα χωράφι μόλις δυο ή τριών εκταρίων, λίγα ζώα και το δικό του σπίτι. Από αυτή τη σκοπιά μοιάζει με τον ομόλογό του στη Δύση: τον μικροϊδιοκτήτη. Όμως, από την άλλη, ο πρώτος διαφέρει από τον δεύτερο, επειδή ο δεύτερος καταστρέφεται από τον τοκογλύφο, την τράπεζα και τις διακυμάνσεις της αγοράς, ενώ ο πρώτος δεν μπορεί να χάσει την ιδιοκτησία του. Η μικροϊδιοκτησία του είναι εγγυημένη από το *νόμο*. Ο κολχόζνικος αποτελεί, επομένως, την ενσάρκωση ενός συμβιβασμού *στο διηνεκές* ανάμεσα στο πρώην προλεταριακό κράτος και τους μικροπαραγωγούς.

Απαραίτητη προϋπόθεση του σοσιαλισμού είναι η συγκέντρωση κεφαλαίου. Ενώ η δήμευση των υπερσυγκεντρωτικών μορφών από το προλεταριάτο –όπως τα τραστ, τα καρτέλ και τα μονοπώλια- είναι δυνατή επειδή η ιδιοκτησία και η διοίκηση έχουν προ πολλού διαχωριστεί σε αυτούς τους θεσμούς, ενώ λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη αναρίθμητων κολχόζνικων μικροϊδιοκτητών η δήμευσή τους καθίσταται νοητή μόνο εξαιτίας μακρών περιόδων αποτυχίας και ήττας. Αυτή η σοσιαλιστική προοπτική όχι μόνο αποκλείεται εντελώς δίχως μια νέα επανάσταση, αλλά ακόμη και η απλή *συγκέντρωση κεφαλαίου* έρχεται αντιμέτωπη με δυσκολίες, στο βαθμό μάλιστα που η σημερινή Ρωσία πασχίζει να την πραγματοποιήσει επιστρέφοντας στην αρχή μιας διαδικασίας που στις αναπτυσσόμενες χώρες έχει ήδη πραγματοποιηθεί. Αυτή είναι η σημασία των αρχών του *ανταγωνισμού* και της *κερδοφορίας* στις οποίες ενδεχομένως οι Ρώσοι ηγέτες στηρίζονται για να εξαλείψουν τα μη ανταγωνιστικά κολχόζ και, μακροπρόθεσμα, για να

μετατρέψουν τα μέλη τους σε κανονικούς μισθωτούς. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τα στάδια που έχουν ήδη ολοκληρωθεί σε αυτή τη μακρά και παρατεταμένη διαδικασία.

Ο αγροτικός κολεκτιβισμός της Ρωσίας δεν είναι σοσιαλιστικός αλλά συνεταιριστικός. Παγιδευμένη μέσα στους νόμους της αγοράς και την αξία της εργατικής δύναμης παρουσιάζει όλες τις αντιφάσεις της καπιταλιστικής παραγωγής χωρίς, όμως, το επαναστατικό του στοιχείο, που είναι η εξάλειψη του μικροπαραγωγού. Αλλά έχει επιτρέψει στο εθνικό κράτος, που στηρίζεται γερά στη «σταθερή» αγροτιά, να πραγματοποιήσει, με τίμημα ανυπολόγιστα δεινά για το προλεταριάτο, την πρωταρχική του συσσώρευση και το μόνο σύγχρονο καπιταλιστικό στοιχείο που αυτή διαθέτει: τον *κρατικό βιομηχανισμό*.

VII. Μια γεωργία με όλα τα μειονεκτήματα του καπιταλισμού και με κανένα από τα πλεονεκτήματά του

Σοσιαλισμός είναι, πάνω απ' όλα, η κατάργηση των σχέσεων ανταλλαγής που βασίζονται στην αξία και η καταστροφή των βασικών συστατικών τους στοιχείων: κεφάλαιο, μισθοί και χρήμα. Αυτές οι κατηγορίες διασφαλίζονται μέσα στα κολχόζ μέσω της μεταμόρφωσης των μικροκαλλιεργητών, η κοινωνική θέση των οποίων αποκρυσταλλώνεται εν μέρει λόγω της αμοιβής σε χρήμα (ή σε ανταλλάξιμα προϊόντα) για την εργασία τους σε ένα συνεταιριστικό αγρόκτημα και εν μέρει επιτρέποντας την ατομική εκμετάλλευση ιδιόκτητων κλήρων και ζώων, το προϊόν των οποίων μπορεί να πωληθεί στην αγορά. Χωρίς να αποτελούν διόλου κάποιο είδος «σοσιαλισμού», τα κολχόζ συγγενεύουν με τα συστήματα «αυτοδιοίκησης» που υπάρχουν σε ορισμένες νέες ανεξάρτητες υπανάπτυκτες χώρες, όπου, ενώ γίνεται σφετερισμός του όρου ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που κάνουν και οι Ρώσοι προκάτοχοί τους, τέτοια συστήματα χρησιμεύουν για να αποκρύψουν το ρόλο τους ως ιστορικά προσωρινές λύσεις ανάμεσα στην αρχαϊκή φυσική παραγωγή που προηγείτο του καπιταλισμού και την κατοπινή πλήρη ανάπτυξή του.

Αφού εξετάσαμε τα πολιτικά κίνητρα της «βίαιης κολεκτιβοποίησης» στη Ρωσία και αφού επιστήσαμε την προσοχή στην υποστήριξη που έδωσε στη σταλινική αντεπανάσταση η τεράστια σοβιετική αγροτιά, πρέπει τώρα να δείξουμε ότι με αυτό τον τρόπο –ταλαντευόμενη μεν αλλά με σαφή προεξέχοντα χαρακτηριστικά– ότι πάνω στα ερείπια της Οκτωβριανής Επανάστασης θεμελιώθηκε ένας πέρα για πέρα *εθνικός καπιταλισμός*.

Η φυσιογνωμία του κολχόζνικου αντανάκλα πάρα πολύ καλά το οικονομικό και κοινωνικό *αδιέξοδο* μιας επανάστασης, η οποία μέσα στα εθνικά της σύνορα δεν μπορούσε να παρακάμψει το στάδιο του *αστικού* ιστορικού μετασχηματισμού. Τα κολχόζ –μια μεταβατική λύση που επιβλήθηκε από την εγκατάλειψη της διεθνούς επαναστατικής στρατηγικής– εξακολουθούν να αποτελούν το κύριο εμπόδιο στην ταχεία ανάπτυξη του καπιταλισμού στη Ρωσία. Είναι ένα εμπόδιο που σίγουρα δεν υποδηλώνει την επίμονη επιβίωση ενός «αρχαϊκού δρόμου» προς το σοσιαλισμό, όπως ισχυρίζονται οι τροτσκιστές παρ' όλα τα τεκμήρια που αποδεικνύουν το αντίθετο. Στην πραγματικότητα, αυτό καταδεικνύει το βαρύ φόρο που πλήρωσε το προλεταριάτο στην ιστορία όταν η αντεπανάσταση, αφού ήρθε ξεκάθαρα σε

ρήξη με την προοπτική του σοσιαλισμού, δεν προσέφερε σε αντιστάθμισμα ούτε καν τη δημιουργία των πιο ριζοσπαστικών κοινωνικών και οικονομικών προϋποθέσεων.

Αποκαλύπτοντας την καθυστέρηση και τις οικονομικές δυσχέρειες της σημερινής Ρωσίας, από τις οποίες οι πολιτικοί και οι οικονομολόγοι της Δύσης συμπεραίνουν την «αποτυχία του κομμουνισμού», εμείς, αντίθετα, θέλουμε να καταδείξουμε τις αληθινές αιτίες. Αυτό δεν το κάνουμε μόνο για να αντικρούσουμε τα σταλινικά ψεύδη και τις αυταπάτες εκείνων που θεωρούν ό,τι επιβίωσε στη Ρωσία ως «κατακτήσεις του σοσιαλισμού», αλλά και για να διαψεύσουμε τους επικριτές που κατηγορούν τον Λένιν ότι πήρε απερίσκεπτα το δρόμο του κρατικού καπιταλισμού. Τα κολχόζ δεν είναι ούτε ένα «σοσιαλιστικό επίτευγμα» ούτε μια έκφραση *κρατικού καπιταλισμού*. Αυτοί που ωφελήθηκαν από αυτόν είναι οι αγρότες που παρέχουν στο συνεταιριστικό κεφάλαιο ένα αγροτεμάχιο και έναν ορισμένο αριθμό ζώων (τα οποία, αν δεν έχουν, τους τα παραχωρεί το κράτος). Οι κολχόζνικοι συμμετέχουν στη συνεταιριστική αξιοποίηση όλων των κομματιών γης, που από εδώ και στο εξής είναι ενωμένα, και των κοπαδιών που δημιουργούνται. Το αποτέλεσμα είναι ότι ο αγρότης λαμβάνει ένα μέρος του προϊόντος ανάλογα με τον αριθμό των ημερών που αφιέρωσε στην εργασία, ενώ, ταυτόχρονα, έχει στη διάθεσή του ένα κομμάτι γης και ζώα, τα προϊόντα των οποίων μπορεί να τα χρησιμοποιήσει όπως εκείνος θέλει.

Υπό αυτές τις συνθήκες, όσο και με την κοινωνική του ψυχολογία, ο κολχόζνικος είναι τόσο ξένος προς το σοσιαλισμό όσο και ο περιβολάρης του Κεντ ή ο αμπελουργός ενός συνεταιρισμού του γαλλικού νότου. Ο τρόπος με τον οποίο αμείβεται η εργασία του στο συνεταιριστικό αγρόκτημα συγγενεύει με αυτόν ενός μισθωτού, αλλά, επίσης, και ενός μικρομετόχου στις καπιταλιστικές χώρες, που ενώ παίρνει ένα μέρος του κέρδους της επιχείρησης, το γεγονός της μικροσκοπικής του ιδιοκτησίας τον κατατάσσει σε μια θέση παρόμοια με εκείνη του μικροκαλλιεργητή στη Δύση. Η «φυσιογνωμία» στην αγροτική κοινωνία της ΕΣΣΔ αυτού που περισσότερο πλησιάζει τους προλετάρους της καπιταλιστικής Δύσης και η οποία είναι επιρρεπής στο να συμπεριφερθεί με αυτόν τον τρόπο είναι εκείνη του σοβχόζνικου. Όμως, τα σοβχόζ αντιπροσωπεύουν μόνο ένα πολύ μικρό μέρος της ρωσικής αγροτικής παραγωγής.

Τα κολχόζ, απ' όποια σκοπιά και να τα εξετάσει κανείς, αποτελούν το πιο αντιδραστικό στοιχείο τόσο κοινωνικά όσο και οικονομικά μέσα στη σοβιετική κοινωνία, όχι μόνο εξαιτίας του ψυχολογικού συντηρητισμού των μελών του, αλλά και του βάρους που ασκούν πάνω στη μοναδική σύγχρονη τάξη: το προλεταριάτο. Πράγματι, μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε γιατί την περίοδο του τελευταίου παγκόσμιου πολέμου ο Ρώσος μικροαγρότης –που σώθηκε από την πείνα και την απώλεια της γης του χάρη στα κολχόζ- ήταν πρόθυμος να χύσει το αίμα του για την υπεράσπιση του σταλινικού κράτους και μαζί των εγγυήσεων της επιβίωσης και της σταθερότητας που αυτό του παρείχε. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να εξετάσουμε ολόκληρη τη ρωσική οικονομική και κοινωνική δομή για να κατανοήσουμε ότι αυτή η επιβίωση και αυτή η σταθερότητα οφείλονταν, σε τελική ανάλυση, στην υπερεκμετάλλευση του προλεταριάτου. Η μετριότητα των συνθηκών που επικρατούν στη ρωσική ύπαιθρο δεν πρέπει να μας ξεγελάει: το σύστημα των κολχόζ, πέρα από τις μεγάλες παραμορφώσεις που τονίζουν την καπιταλιστική φύση των σχέσεων

παραγωγής στη Ρωσία, αποτελούν το κύριο εμπόδιο για τη γενική άνοδο του επιπέδου ζωής.

Επιβεβλημένο από τη σταλινική πολιτική στρατηγική, η οποία έπαψε να συνδέει το πεπρωμένο του ρωσικού κράτους με εκείνο του διεθνούς προλεταριάτου, το σύστημα των κολχόζ είναι βαθιά ριζωμένο σε τέτοιο βαθμό που μπορεί μονάχα να καταστραφεί –όπως επιθυμούν και οι σημερινοί σοβιετικοί ηγέτες- διαμέσου του *ανταγωνισμού* με μια πιο παραγωγική μορφή. Αυτό, ωστόσο, είναι σχεδόν απίθανο, εκτός και αν πραγματοποιηθεί μια γενική ανατροπή σε σύντομο χρονικό διάστημα. Εν προκειμένω, μερικά στοιχεία έρχονται για να βάλουν σε τάξη αυτές τις ιδέες. Στη Ρωσία η ετήσια σοδειά των δημητριακών, παρότι αυξήθηκε από το 1913 έως το 1956 κατά 25%, σε σύγκριση με την αντίστοιχη αύξηση κατά 30% στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά είναι φανερά ανεπαρκής δεδομένης της δημογραφικής αύξησης. Ο αγροτικός πληθυσμός είναι ακόμη πολύ υψηλός, πράγμα που αποτελεί έναν αξιόπιστο δείκτη μιας χαμηλής παραγωγικότητας της αγροτικής οικονομίας, και το 1956 αποτελούσε το 42% του πληθυσμού, ενώ στις ΗΠΑ ήταν το 12% και στη Γαλλία το 28%, ενώ υπάρχει μια τρομερή κατάσταση στην κτηνοτροφία, στην οποία, με εξαίρεση μια θεαματική αύξηση της χοιροτροφίας (+ 63%), σημειώνεται μείωση περί το 20% από τα επίπεδα του 1913 στα βοοειδή και στις αγελάδες παραγωγής γάλακτος.

Η ανεπάρκεια του συστήματος των κολχόζ δεν έγκειται μονάχα στην παραγωγική του ανεπάρκεια, αλλά επίσης αφορά όλο και περισσότερο τη γενική του διοίκηση. Το ρωσικό κράτος πωλώντας τρακτέρ αντί να τα ενοικιάζει στα κολχόζ έχασε τα μοναδικά μέσα πίεσης που είχε στη διάθεσή του για να καθορίζει την παραγωγή των βασικών ειδών διατροφής, τα οποία πριν από την περίφημη μεταρρύθμιση του Χρουτσώφ ήταν σταθερά ως προς την τιμή και την ποσότητα. Ο πρώτος διοργανωτής αυτής της μεταρρύθμισης εξόρμησε στη ρωσική επαρχία και παρότρυνε χωρίς επιτυχία τους κολχόζνικους να παράγουν καλαμπόκι αντί για κριθάρι και βρώμη που τους επέτρεπε η σημαντικά επικερδέστερη τροφή χοίρων. Έτσι, κάτω από το ρωσικό κάλπικο σοσιαλισμό η επιθυμία των κολχόζνικων επιχειρήσεων για κέρδος επικρατούσε πάνω στην πιεστική ανάγκη να τραφεί ο «λαός», ο οποίος υποτίθεται ότι βρίσκεται *στην εξουσία!*

Αυτό, από την άλλη μεριά, δεν σημαίνει ότι η μοίρα των ίδιων των κολχόζνικων ήταν υπέροχη. Στην πραγματικότητα, συνέβαινε ακριβώς το αντίθετο, επειδή ύστερα από την παρακράτηση που γινόταν από το συνολικό προϊόν των κολχόζ (ανάμεσα στο οποίο υπολογίζονταν με τους ίδιους κανόνες που διέπουν όλες τις επιχειρήσεις στη Δύση, δηλαδή ένα *ποσοστό επένδυσης* σε ένα παρεμφερές επίπεδο) απομένουν λίγα για να «μοιραστούν» ανάμεσα στα μέλη του. Το γεγονός αυτό, το οποίο αναγκάζει τον κολχόζνικο να αναπληρώνει τον ανεπαρκή του «μισθό» με την πώληση προϊόντων από τον ατομικό του κλήρο, επιδεινώνει ακόμη περισσότερο την αναρχία που κάνει θραύση στην τροφοδοσία του πληθυσμού.

Στην πραγματικότητα, η υποτονική παραγωγικότητα δημητριακών (η οποία παραμένει ακόμη η βάση της ρωσικής διαίτας) συνδυάζεται με την *ντε φάκτο* ανεξαρτησία των κολχόζ με αποτέλεσμα την τάση του να μην παράγει ό,τι είναι *απολύτως απαραίτητο* αλλά αυτό που *έχει τη μεγαλύτερη απόδοση*, μειώνοντας, με αυτόν τον τρόπο, τη διαθεσιμότητα των ειδών διατροφής στην επίσημη αγορά και προκαλώντας την αύξηση της τιμής της στην «παράλληλη» αγορά. Έτσι, ο κολχόζνικος κερδίζει άλλο τόσο από την

πώληση του προϊόντος του κλήρου του στην αγορά όσο και από την εργασία του στα κολχόζ. Για να πάρουμε μια ιδέα για την τιμή στην οποία ο μεροκαματιάρης της πόλης πρέπει να πληρώσει για την επιβίωσή του, χρειάζεται μονάχα να γνωρίζουμε ότι το 1938 τα $\frac{3}{4}$ των αγροτικών προϊόντων που πήγαιναν στην αγορά προερχόντουσαν από ατομικούς κλήρους, ενώ λιγότερο από το $\frac{1}{4}$ προερχόταν από τα κολχόζ, και μέχρι σήμερα το ήμισυ του συνολικού εισοδήματος του κολχόζνικου προέρχεται από την εκμετάλλευση του ατομικού του κλήρου.

Δεν έχουμε εδώ το χώρο για να περιγράψουμε το πώς η «μεταρρύθμιση Χρουτσώφ» των κολχόζ επιβλήθηκε στους σοβιετικούς ηγέτες (ζήτημα με το οποίο ασχολείται η εργασία του κόμματός μας με τον τίτλο «Διάλογος με τον Στάλιν»), αλλά δείχνει ότι η ρωσική οικονομία –και ιδιαίτερα η *αχίλλειος φτέρνα* του, η γεωργία- υπακούει στους αμείλικτους νόμους του καπιταλισμού. Το αδιάψευστο κριτήριο του σοσιαλισμού είναι ο θρίαμβος της *αξίας χρήσης* πάνω στην *ανταλλακτική αξία*. Προτού αυτό γίνει πραγματικότητα δεν μπορεί κανείς να διαβεβαιώσει ότι η παραγωγή εξυπηρετεί τις ανάγκες του λαού και όχι του κεφαλαίου. Η κάλπικη σοσιαλιστική γεωργία της ΕΣΣΔ δείχνει χτυπητά το αντίθετο, ότι δηλαδή οι *νόμοι της αγοράς* και όχι οι πιο βασικές ανάγκες των εργατών είναι αυτές που καθορίζουν ποιοτικά και ποσοτικά την κολχόζνικη παραγωγή.

Ακόμη και η ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας συνολικά –η οποία επιτρέπει και, ταυτόχρονα, επιβάλλει την πρόσβαση της Ρωσίας στην παγκόσμια οικονομία- χρησιμεύει για να ρίξουμε περισσότερο φως στις αντιφάσεις της. Ο διεθνής ανταγωνισμός απαιτεί το κόστος παραγωγής να διατηρείται χαμηλό και έτσι οι τιμές των αγροτικών προϊόντων μειώνονται ούτως ώστε να επιτρέψουν στη μισθωτή εργασία να τραφεί χωρίς να πρέπει να πληρώσει πολύ. Αυτό, στη συνέχεια, οδηγεί σε μια από τις βασικές αντιφάσεις του καπιταλισμού, ότι δηλαδή εφόσον στον αγροτικό τομέα επικρατούν οι φυσικές συνθήκες στον κύκλο του κεφαλαίου, το τελευταίο στρέφεται κατά προτίμηση προς τη βιομηχανία. Η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας, την οποία, παρά τα παραπάνω, επιτυγχάνει ο δυτικός καπιταλισμός (χάρη στην εκβιομηχάνιση της καλλιέργειας και την καθιερωμένη απαλλοτρίωση του μικρού παραγωγού) είναι ακόμα πιο δύσκολη για το ρωσικό καπιταλισμό, επειδή ο γερά παγιωμένος τομέας των κολχόζ, τον οποίο η σοβιετική εξουσία πασχίζει να τον κάνει πετυχημένο απλώς «επιλέγοντας» τα κερδοφόρα κολχόζ από τα μη κερδοφόρα.

Μπορεί κανείς να φανταστεί το βαθμό εκμετάλλευσης που επιβάλλεται από την ίδια τη σοβιετική εξουσία στους μισθωτούς της βιομηχανίας προκειμένου να μειώσει το κόστος παραγωγής, επιδεινώνοντας με αυτόν τον τρόπο την ενδημική μιζέρια του αγροτικού τομέα (όπως έχουμε ήδη εκθέσει, λόγω της βάρβαρης εκμετάλλευσης των εργατών, για τους οποίους θα μιλήσουμε στο επόμενο και τελευταίο κεφάλαιο).

Ο ρωσικός καπιταλισμός, όπως όλοι οι *νεαροί καπιταλισμοί*, παρουσιάζει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τις αντιφάσεις του καπιταλισμού *εν γένει*. Γι' αυτό το λόγο, οι διεθνείς του λακέδες δεν θα μπορούσαν να συγκαλύψουν τον εκμεταλλευτικό χαρακτήρα του λεγόμενου «σοσιαλισμού σε μια μόνη χώρα» και να διατηρήσουν επ' αόριστον αυτή την πρόληψη που αφοπλίζει το προλεταριάτο σε κάθε χώρα του κόσμου μπροστά στην αστική τάξη.

I.X. Η πραγματικότητα του ρωσικού καπιταλισμού

Το τεκμήριο της εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης δεν έγκειται μόνο στο γεγονός ότι η τάξη που εργάζεται λαμβάνει μόνο ένα μέρος του κοινωνικού προϊόντος, ενώ οι αργόσχολοι αμείβουν τον εαυτό τους με τη μεγάλη μερίδα για την προσωπική τους κατανάλωση. Μια τέτοια «αδικία» δεν εμπειρεύει από μόνη της την προοπτική της εφικτής και αναγκαίας εξαφάνισης του καπιταλισμού. Αυτό που καταδικάζει τον τελευταίο σε ιστορικό επίπεδο είναι ότι πρέπει να μετατρέψει ένα όλο και μεγαλύτερο μέρος του κοινωνικού προϊόντος σε *κεφάλαιο*: μια τυφλή κοινωνική δύναμη που επιβιώνει μόνο με την όλο και μεγαλύτερη όξυνση των αντιφάσεων της, την εξέγερση της τάξης που αποτελεί το κύριο θύμα της.

Η άρνηση της ύπαρξης αυτής της τυφλής κοινωνικής δύναμης στη δήθεν «σοσιαλιστική» Ρωσία δεν γίνεται, συνεπώς, όπως οι σταλινικοί διαβεβαιώνουν ανεπιφύλακτα, για να «χτυπηθεί και να δυσφημιστεί ο κομμουνισμός», αλλά για να ξεσκεπαστεί η πιο επαίσχυντη *πλαστογραφία*. Γίνεται για να στραφεί η ενστικτώδης εχθρότητα των εργατιών όσον αφορά τις εκδηλώσεις του καπιταλισμού, κατά του εσωτερικού του πυρήνα και των φονικών του κατηγοριών: τους *μισθούς*, το *χρήμα* και τον *ανταγωνισμό*. Γίνεται για να καταδείξουμε ότι το προλεταριακό κίνημα έχει νικηθεί, επειδή συνθηκολόγησε, στη Ρωσία και αλλού, μπροστά σε αυτά τα χαρακτηριστικά του καπιταλισμού.

Άλλοι έχουν περιγράψει πολύ καλύτερα απ' ό,τι εμείς την άγρια εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης στη Ρωσία. Θα περιοριστούμε, επομένως, στο να καταδείξουμε τις αιτίες της με έναν από τους πιο χαρακτηριστικούς νόμους του καπιταλισμού: αυτόν της αυξανόμενης επέκτασης –όπως επιβεβαιώνεται σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες– του τομέα που παράγει *κεφαλαιουχικά προϊόντα* (Τομέας Α) σε βάρος του Τομέα Β, που παράγει *καταναλωτικά προϊόντα*.

Αυτοί που αποδοκίμαζαν τη φόρμουλα του Χίτλερ «όπλα αντί για βούτυρο» και που τώρα τον μιμούνται με τη δική τους «δύναμη κρούσεως», μπορούσαν να μεταφράσουν την παραπάνω ρήση στη Ρωσία ως εξής: μηχανήματα αντί για παπούτσια, βαριά βιομηχανία αντί για ελαφριά και συσσώρευση αντί για κατανάλωση. Μερικά στοιχεία αρκούν για να το δείξουμε. Από το 1913 έως το 1964 ολόκληρη η βιομηχανική παραγωγή της Ρωσίας είχε πολλαπλασιαστεί με συντελεστή 62. Ο Τομέας Α κατά 141 και ο Τομέας Β κατά 20. Λαμβάνοντας υπόψη τη δημογραφική αύξηση μεταξύ αυτών των ετών, ο *τομέας των κεφαλαιουχικών προϊόντων αυξήθηκε με συντελεστή 113, ενώ τα καταναλωτικά προϊόντα με συντελεστή μονάχα 12*.

Ακόμα σημαντικότερες είναι οι κοινωνικές συνέπειες αυτής αντίθεσης μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης στην ΕΣΣΔ. Η ρωσική οικονομία μπορεί να αποζημιώνει την «καθυστέρηση» της ελαφριάς βιομηχανίας και να θεραπεύει τις ελλείψεις της, αλλά δεν μπορεί πλέον να απελευθερωθεί από την αντίφαση που είναι αδιαχώριστη από τον καπιταλισμό: τη συσσώρευση πλούτου στον έναν πόλο και φτώχειας στον άλλο.

Ήδη ο μηχανικός, ο τεχνικός και ο ειδικός έχουν τις βίλες τους στη Μαύρη Θάλασσα. Αλλά στον ανειδίκευτο εργάτη, τον Τάταρο, τον Κιργίσιο και τον Καλμούκο που έχουν ξεριζωθεί από τον αγροτικό ή το φυσικό τρόπο ζωής τους απομένει μόνο η ίδια μιζέρια που αποτελεί τη μοίρα του Αλγερινού ή του Πορτογάλου στη Γαλλία ή του μετανάστη από το νότο στην Ιταλία. Το ότι αυτή

η τερατώδης πλευρά του «ρωσικού σοσιαλιστικού μοντέλου» δεν σοκάρει πια τους σημερινούς εργάτες αποτελεί το μεγαλύτερο έγκλημα που η ιστορία θα αποδώσει στο σταλινισμό, ο οποίος ανήγαγε τους όρους «σοσιαλισμός» και «καπιταλισμός» απλώς σε διαφορετικές ετικέτες του ίδιου πράγματος.

Βλέποντας ότι οι εργάτες αποδέχονται τη δουλειά με το κομμάτι ως κάτι το παντοτινό μαζί με άλλες πλευρές του *ανταγωνισμού* ανάμεσα σε αυτούς που πωλούν την εργατική τους δύναμη, είναι εύκολο για τους διανοούμενους και τους οπορτουνιστές –που είναι πεπεισμένοι ότι η μεγαλύτερη αξία της Οκτωβριανής Επανάστασης είναι ότι η Ρωσία βγήκε από την οικονομική καθυστέρηση- να εξισώνουν το σοσιαλισμό με τη *συσσώρευση του κεφαλαίου*. Το γεγονός ότι ολόκληρος ο Τρίτος Κόσμος που βρίσκεται σε εξέγερση ενάντια στον ιμπεριαλισμό κάνει, με τη σειρά του, δική του αυτή τη φόρμουλα, αποδεικνύει την πλήρη έκταση της ήττας του προλεταριακού κινήματος, η οποία κατέστρεψε όχι μόνο τις ζωντανές δυνάμεις της εργατικής τάξης, αλλά, ακόμη χειρότερα, επηρέασε την πολιτική της συνείδηση. Το να ακολουθηθεί αυτός ο φοβερός «δρόμος προς το σοσιαλισμό» σημαίνει ότι όλοι οι προλετάριοι του κόσμου είναι καταδικασμένοι, καθένας με τη σειρά του, να ανέβουν το Γολγοθά του *καπιταλισμού* σε ολόκληρο τον κόσμο.

Αρκεί να δει κανείς τι ήταν η Ρωσία κάτω από τον Στάλιν. Τα *πεντάχρονα πλάνα* –που ήταν τόσο εύκολο για τον Δυτικό διανοούμενο να τα θαυμάζει, ενώ δεν είχε πιάσει ποτέ εργαλείο στη ζωή του- ήταν κυριολεκτικά μια κόλαση για τους εργάτες, μια εκατόμβη ανθρώπινης ενέργειας. Ακόμη και η στοιχειωδέστερη προστασία των εργατικών συμφερόντων καταστρατηγήθηκε, κάνοντας τη μοίρα των Ρώσων μισθωτών –με την καθιέρωση των «αδειών εργασίας» - ίδια με εκείνη των Γάλλων μεροκαματιάρηδων που βρίσκονταν κάτω από την πυγμή της Δεύτερης Αυτοκρατορίας. Ταπείνωσαν τους εργάτες με τις επαίσχυντες μεθόδους του σταχανοβισμού, στρατολόγησαν εργασία με τα χτυπήματα της καταστολής, την ξόδευαν συνήθως σε άχρηστα «πλάνα», ονόμασαν τους καρπούς της γραφειοκρατικής αμέλειας «σαμποτάζ» και παρέπεμψαν σε τερατώδεις μεσαιωνικές δίκες αυτούς που βάφτισαν «τροτσκιστές». Αυτές οι «σταλινικές υπερβολές» δεν οφείλονταν στις «ιδιαίτερες συνθήκες» του ρωσικού «σοσιαλισμού», όπως θέλουν να μας κάνουν να πιστέψουμε εκείνοι που οφείλουν την αργομισθία τους σε γραφειοκράτες ή σε πολιτικούς, αλλά στις γενικότερες συνθήκες που αρμόζουν στη γένεση του ίδιου του καπιταλισμού. Η πρωταρχική συσσώρευση του αγγλικού κεφαλαίου θανάτωσε χιλιάδες ελεύθερους αγρότες. Ο ρωσικός νεοκαπιταλισμός μετέτρεψε Ρώσους πολίτες σε πολιτικούς εγκληματίες, για να τους μεταβάλει με τον καλύτερο τρόπο σε *καταδίκους*. Στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, οι επικεφαλές της NKVD (της πολιτικής αστυνομίας) διαπίστωσαν ότι υπήρχε έλλειψη εργατικών χεριών στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και μετέτρεψαν αυτό το γεγονός σε εποικοδομητική κριτική: δεν επαγρυπνούμε αρκετά ως προς την πολιτική επιτήρηση!

Όλες αυτές οι ωμότητες πραγματοποιήθηκαν καίγοντας θυμιάμα σε έναν *μεύτικο θεό*, κάτω από τις δοξολογίες του *σοσιαλισμού* και με θυσίες που έγιναν για την *παραγωγή*! Η μεταπολεμική βιομηχανική ανάπτυξη παρείχε το πρόσχημα. Σύμφωνα με τον Στάλιν, ο παρηκμασμένος καπιταλισμός δεν ήταν πλέον ικανός να αναπτύξει τις παραγωγικές δυνάμεις. Για τους Δυτικούς «κομμουνιστές» που είχαν βολευτεί μέσα στις αστικές κυβερνήσεις εθνικής ανασυγκρότησης αυτά τα λόγια ήταν χρυσάφι, με τις απεργίες να γίνονται

«όργανα των τραστ» η απόδειξη του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ επρόκειτο να βρεθεί στην ανερχόμενη καμπύλη των δεικτών της ρωσικής παραγωγής, ενώ στην καπιταλιστική Δύση, αποτελεσματώθηκαν για μια ακόμη φορά.

Η ψευδαίσθηση θα κρατούσε ακριβώς όσο πήρε στη δυτική οικονομία να κινηθεί προς μια νέα κατεύθυνση. Αποτελεί σταθερά στην ιστορία του καπιταλισμού το ότι το ποσοστό αύξησης της παραγωγής *ελαττώνεται* όσο ο καπιταλισμός *γίνεται μεγαλύτερος στην ηλικία*. Αυτό το ποσοστό, που ήταν σαφώς υψηλότερο για το ρωσικό καπιταλισμό, ο οποίος ξεκίνησε σχεδόν από το μηδέν, θα έμπαινε τελικά στη σωστή του θέση πίσω από εκείνους τους καπιταλισμούς οι οποίοι, παρόλο που ήταν αμφίβολα παλαιότεροι, είχαν *αναζωογονηθεί* σημαντικά ύστερα από την καταστροφή που υπέστησαν κατά την περίοδο του πολέμου. Αν το ετήσιο ποσοστό αύξησης ήταν πράγματι το κριτήριο του σοσιαλισμού, θα ήταν απαραίτητο να δεχθούμε ότι η Ομοσπονδιακή Γερμανία και η Ιαπωνία, που ο όγκος της παραγωγής τους καλπάζει με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, είναι *περισσότερο σοσιαλιστικές* από την Ρωσία. Στην πραγματικότητα, η μέση αύξηση της παραγωγής στη Ρωσία έχει εξελιχθεί ως εξής: 22,6% από το 1947-1951, 13,1% από το 1951-1955, 9,1% από το 1959 έως το 1965. Αυτό το πτωτικό αποτέλεσμα, που εξακριβώνεται στην ιστορία όλων των καπιταλισμών, δείχνει ότι από τη ρωσική οικονομία δεν λείπει κανένα βασικό τους χαρακτηριστικό.

Η σταλινική μπλόφα όσον αφορά την ακαταμάχητη πορεία της ρωσικής παραγωγής μπορεί να αποκαλυφθεί αφού χρησιμοποιήθηκε ως δικαιολογία για την άρση του «ψυχρού πολέμου» και τη συμφιλίωση των Ρώσων με τους Αμερικάνους. Όχι μόνο τα «θαύματα» της σοβιετικής παραγωγής, παρά τις φανφάρες του Χρουτσώφ, απέτυχαν να πείσουν τους τελευταίους για την «ανωτερότητα του σοσιαλιστικού συστήματος απέναντι στο καπιταλιστικό σύστημα» (χωρίς αυτό να προκαλεί έκπληξη!), αλλά ο υποστηρικτής του «ανταγωνισμού ανάμεσα σε διαφορετικά συστήματα» έπρεπε επίσης να αναγνωρίσει την αναγκαιότητα οι Ρώσοι να μπουν στο δυτικό σχολείο παραγωγής.

Τα τελευταία πέπλα που κάλυπταν την πραγματικότητα του ρωσικού καπιταλισμού έχουν τραβηχτεί από τον οικονομολόγο Λίμπερμαν με τις κεντρικές του ιδέες: παραγωγικότητα της εργασίας και κερδοφορία των επιχειρήσεων. Η φάση της πρωταρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου στην ΕΣΣΔ έχει πραγματοποιηθεί: η ρωσική παραγωγή προσπαθεί να βρει το δρόμο της προς την παγκόσμια αγορά και προσαρμόζεται προκειμένου να ανταποκριθεί σε όλες τις απαιτήσεις της. Η αγορά είναι ένα μέρος όπου εμπορεύματα έρχονται πρόσωπο με πρόσωπο. Το να μιλάμε για *εμπορεύματα* σημαίνει ότι μιλάμε για κέρδος. Η ρωσική παραγωγή είναι επίσης παραγωγή για το κέρδος. Αλλά αυτός ο όρος πρέπει να παρθεί με τη μαρξιστική του έννοια – δηλαδή, ως υπεραξία που προορίζεται να μετατραπεί σε κεφάλαιο- και όχι με τη χυδαία έννοια του «κέρδους των αφεντικών».

Κάνοντας αυτή τη χονδροειδή παραμόρφωση, είναι εύκολο για τους σταλινικούς να αρνούνται την ύπαρξη κέρδους, αφού η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής δεν υπάρχει στην ΕΣΣΔ. Όσο για τους αριστερούς αντιπάλους τους που διατείνονται ότι η ρωσική εργατική δύναμη γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης, περιορίζονται στο μεγαλύτερο μέρος σε νομικά και καθαρά τυπικά κριτήρια, επικαλούμενοι την ύπαρξη μιας «γραφειοκρατίας» που μονοπωλεί αυθαίρετα το εθνικό κέρδος.

Αυτή η εξήγηση απλώς δεν στέκει. Η γραφειοκρατία γενικώς εμφανίζεται πάντα σε ορισμένες στιγμές κατά τη γένεση ή την εξέλιξη όλων των σημαντικών τρόπων παραγωγής. Επομένως, είναι ο χαρακτήρας αυτών των τρόπων παραγωγής αυτός που καθορίζει τους ρόλους και τα προνόμια της γραφειοκρατίας και όχι αντίστροφα. Παρ' όλα αυτά, οι δομές του σύγχρονου καπιταλισμού, τόσο στην «παραδοσιακή» όσο και στη ρωσική του μορφή, τείνουν να συνδέονται μεταξύ τους. Ο καπιταλισμός στην Ευρώπη και στην Αμερική «γραφειοκρατικοποιείται» στο βαθμό που, αφού η *ιδιοκτησία* και η *διοίκηση* έχουν προ πολλού αποσυνδεθεί, η λειτουργία του κράτους καθίσταται καθοριστική και γεννά μια ολόκληρη μαφία «μάνατζερ» και κερδοσκόπων που είναι και οι πραγματικοί κύριοι της οικονομίας. Στο μεταξύ, η Ρωσία, που βαδίζει με «αντίστροφη μέτρηση» προς τη «φιλελευθεροποίηση», χαλαρώνει τον κρατικό έλεγχο της παραγωγής και κηρύττει τις αρετές του ανταγωνισμού, του εμπορίου και της ελεύθερης επιχείρησης. Αυτή η διαδικασία στη Ρωσία δεν είναι, παρ' όλα αυτά, γραμμική, αλλά γεμάτη αντιφάσεις, για πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους που, οπωσδήποτε, έχουμε κάθε λόγο να εξετάσουμε στο μέλλον.

Η εφαρμογή των κριτηρίων που διατυπώσαμε στην αρχή αυτού του άρθρου στην οικονομική ιστορία της ΕΣΣΔ μάς επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε τη γένεση του ρωσικού καπιταλισμού. Η μισθωτή εργασία και η συσσώρευση κεφαλαίου είναι προφανώς ασυμβίβαστες με το σοσιαλισμό. Αφού επιβλήθηκαν στην Οκτωβριανή Επανάσταση από την οικονομική καθυστέρηση της χώρας, ο σοσιαλισμός ήταν κάτι που αφορούσε το μέλλον. Αλλά, επιπλέον, για την αληθινή πραγματοποίηση του σοσιαλισμού, μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνο καπιταλιστικά μέτρα για την ικανοποίηση των αναγκών της κοινωνικής ζωής στην ΕΣΣΔ και πρέπει να υποταχθούν αυστηρά στη στρατηγική της διεθνούς επέκτασης της επανάστασης.

Με την εγκατάλειψη αυτής της στρατηγικής, η «ειρηνική συνύπαρξη» μεταφράστηκε σε μια πάλη για τη διεθνή αγορά. Η Ρωσία επρόκειτο να διακηρύξει δημόσια την πρωτοκαθεδρία των καθολικών κατηγοριών του καπιταλισμού στην οικονομία της: του ανταγωνισμού και του κέρδους. Πράγματι, αυτό πραγματοποιήθηκε χωρίς την ύπαρξη μιας *αστικής άρχουσας τάξης*, την οποία η γραφειοκρατία αναπλήρωσε παίζοντας έναν διαχειριστικό ρόλο σε προσωρινή βάση, ο οποίος πλησιάζει στο τέλος του. Αλλά αυτή η τάξη δεν θέλει να ζει για πάντα στο περιθώριο, κρυμμένη, σχεδόν παράνομη, όπως είναι ακόμη σήμερα. Οι *πολιτικοί παραγγελιοδόχοι* που συνάπτουν συμβάσεις με τις ξένες εταιρείες δρουν για λογαριασμό της όπως ακριβώς και οι στρατιωτικοί, που έχουν καταστείλει με τον τρόπο κάθε έννοια χειραφέτησης στα «αδελφά κόμματα» της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Κατά παρόμοιο τρόπο, τα όργανα της μελλοντικής ρωσικής αστικής τάξης στον ίδιο βαθμό είναι οι διπλωμάτες, οι οποίοι «βοηθούν» τις αραβικές χώρες και το Βόρειο Βιετνάμ και τα τανκ που αστυνομεύουν την Τσεχοσλοβακία. Στρατιωτικός δυνάστης παρά «αξιόπιστος» ανταγωνιστής, κράχτης καταναγκαστικής εργασίας παρά άρπαγας υπεραξίας με εκλεπτυσμένο τρόπο όπως οι δυτικοί του ανταγωνιστές, ο ρωσικός καπιταλισμός, στη διάρκεια μισού αιώνα σταλινισμού, έχει διανύσει μια πορεία που σημαδεύτηκε από αίμα, βία, αχρειότητα και διαφθορά: τη *βασιλική οδό* κάθε καπιταλισμού.

Το δίδαγμα που βγαίνει μπορεί να συνοψισθεί σε λίγες φράσεις. Η δυνατότητα του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ εξαρτιόταν από τη νίκη της

κομμουνιστικής επανάστασης στην Ευρώπη. Η σταλινική απάτη, με την οποία συνταυτίστηκαν οι σημερινές παραγωγικές σχέσεις με τις μη-καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής, διέγραψαν κάθε διαφορά, ακόμη και την πιο βασική, μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού, καταστρέφοντας το μόνο αληθινό όπλο του προλεταριάτου: το *ταξικό του πρόγραμμα*.

Η ουσία αυτού του προγράμματος είναι η *δικτατορία του προλεταριάτου* σε πολιτικό επίπεδο και η *κατάργηση της εμπορευματικής ανταλλαγής*, που στηρίζεται στην εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης σε οικονομικό επίπεδο. Από αυτές τις δυο προϋποθέσεις του σοσιαλισμού η Οκτωβριανή Επανάσταση πέτυχε μονάχα την πρώτη, αλλά δεν μπορούσε να την διατηρήσει περισσότερο από λίγα χρόνια, ενώ δεν είχε τη δυνατότητα –και οι ηγέτες της το γνώριζαν- να πραγματοποιήσει τη δεύτερη.

Η δικτατορία του προλεταριάτου έχει πεθάνει εξαιτίας του εκφυλισμού του Μπολσεβίκικου Κόμματος. Το τελευταίο, με το να γίνει όργανο και όχι κύριος του σοβιετικού κράτους, κατέστησε αδύνατη τη διεθνή νίκη του προλεταριάτου, όπως ήταν και ο μαρασμός του κράτους που αποτελεί μια από τις βασικές αρχές του μαρξισμού. Σε κοινωνικό επίπεδο, ωστόσο, το «δημοκρατικό σύνταγμα του 1936» έδωσε προτεραιότητα στην αχανή συντηρητική μάζα της ρωσικής αγροτιάς, ενώ σε οικονομικό επίπεδο η ΕΣΣΔ υποτάχθηκε οριστικά στο νόμο της αξίας, στους μηχανισμούς της συσσώρευσης του κεφαλαίου· παράγοντες οι οποίοι, χωρίς τη βοήθεια της διεθνούς επανάστασης, απέκτησαν ακαταμάχητη δύναμη και οδήγησαν στην επανεμφάνιση των ίδιων μειονεκτημάτων και τερατοουργιών στη Ρωσία όπως και αλλού.

Από τη στιγμή που η αμείλιχτη λογική των γεγονότων έγινε φανερή ακόμα και στον πιο δύσπιστο, η άρνηση των αισχροτήτων και των αντιφάσεων του κάλπικου ρωσικού καπιταλισμού αποτέλεσε τον πρωταρχικό όρο για την ανάκαμψη του διεθνούς προλεταριάτου και των επαναστατικών του στόχων και για την αποκατάσταση, απέναντι στους εκμεταλλεζόμενους ολόκληρου του κόσμου, των θεμελιωδών αρχών του κομμουνισμού.

Πηγή: «The texts of the Communist Left», No.5, «Revolution and Counterrevolution in Russia», Editions of the 'International Communist Party', σ.10-32. Το άρθρο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1970 στο περιοδικό «Il Programma Comunista».

